

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta pedagogická

Bakalářská práce

**NĚKTERÉ PODOBY TZV. BUDOVATELSKÉHO
ROMÁNU V LETECH 1950-1955**

Iveta Navrátilová

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, ... 2012

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PaedDr. Jiřímu Staňkovi CSc.
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Prohlášení	
Zadání práce	
Poděkování	
1 Úvod	str. 1
2 Charakteristika období v Československu po konci 2. světové války	str. 3
3 Geneze norem	str. 10
4 Budovatelský román a jeho charakteristiky	str. 13
4.1 Obecná charakteristika	str. 13
4.2 Téma	str. 14
4.3 Prostředí	str. 15
4.4 Postavy	str. 15
4.5 Jazyk	str. 17
4.6 Forma	str. 17
5 Romány	str. 18
5.1 Cesta otevřená	str. 18
5.2 Slunce v údolí	str. 24
6 Komparace děl	str. 35
6.1 Téma	str. 35
6.2 Prostředí	str. 38
6.3 Postavy	str. 39
6.4 Jazyk	str. 42
6.5 Časový interval	str. 43
7 Dědictví tzv. budovatelského románu	str. 44
8 Závěr	str. 46
9 Seznam literatury	str. 48
10 Cizojazyčné resumé	str. 50

1 Úvod

Bakalářská práce pojednává o některých podobách budovatelského románu v letech 1950-1955. Zaměřuje se na charakteristiku poválečné situace, budovatelského románu a převážná část je věnována rozboru dvou budovatelských děl a jejich komparaci. Rozbor je proveden z hlediska tématu, prostředí, postav a jazyka.

Budovatelský román jsem si zvolila převážně proto, že se jedná o téma velice zajímavé a v povědomí současné generace méně známé. Jako studentka českého jazyka jsem se s tímto tématem poprvé setkala na seminářích v průběhu studia. Podrobněji se mi podařilo do problematiky budovatelských děl proniknout při zpracování seminární práce, která byla součástí jednoho ze seminářů. Nejen, že mě toto téma po předešlé zkušenosti dál zajímalo, ale byla jsem rozhodnuta se o něm dozvědět víc. Právě to byla hlavní motivace, která mě k volbě tématu přivedla.

Důležité je také zodpovědět otázku, proč jsem zvolila jako stěžejní díla pro porovnání právě romány Aleny Bernáškové *Cesta otevřená* a Alexeje Pludka *Slunce v údolí*. Hlavním důvodem byl rok vydání děl. *Cesta otevřená* vychází v roce 1950 a *Slunce v údolí* až v roce 1955. Jak moc budou odlišná tato díla díky časové vzdálenosti pěti let? Je možné najít v jednom z děl situace, informace či jiné věci, které v druhém nenajdeme právě díky době, ve které byla tvořena? To vše bylo motivací právě pro výběr těchto děl. A nejen to, ale například i pohlaví autorů sehrálo ve volbě textu velkou roli. Zajímalo mě, zda se najde nějaký rozdíl v tvorbě ženy autorky a muže autora. Zda se v některých situacích bude pohlaví odrážet v tvorbě.

Co se týče struktury této práce, ráda bych krátce charakterizovala a představila jednotlivé kapitoly.

Druhá kapitola se věnuje genezi norem, souvislostem, které ovlivnily poválečnou společnost a literaturu, také normám, které jsou charakteristické pro budovatelskou tvorbu. Zamýšlím se i nad tím, zda je možné vůbec pochopit budovatelskou literaturu z hlediska současné mladé generace.

Třetí kapitola charakterizuje situaci v Československu po konci 2. světové války. V této části je možné se informovat převážně o politické situaci u nás, ale také například o nadvládě komunistické strany, omezování autorské svobody projevu atd.

V kapitole číslo čtyři následuje charakteristika budovatelského románu. Nejprve jsou uvedeny obecné informace, která čtenáři umožní seznámit se právě s genezí budovatelského románu. Poté následuje představení podle jednotlivých složek struktury jako je téma, prostředí, postavy, jazyk a forma. Tato charakteristika je zatím převážně pouze obecná a vztahuje se k budovatelskému románu jako k celku.

V kapitole pět se soustředím na zvolená díla. Nejedná se o obsah děl, ale o charakteristiku jednotlivých situací, které zachycují vliv Sovětského svazu, komunistické strany a režimu. Téměř veškerá má tvrzení v této kapitole jsou dokládána úryvky z knih.

Kapitola šest se zabývá komparací románů *Cesta otevřená* a *Slunce v údolí*. Hledám v dílech prvky, které jsou románům společné a zároveň rysy, které je odlišují.

Poslední kapitola před samotným závěrem se nazývá *Dědictví* tzv. budovatelského románu. Pod tímto pojmem je zachycena próza obsahující témata charakteristická právě pro budovatelský román, jako například pracovní prostředí, mezilidské vztahy a jiné.

Cílem práce je blíže se seznámit s budovatelským románem jako žánrem¹, poznání textů z hlediska tématu, prostředí, postav a jazyka.

Celá práce je postavena převážně na četbě budovatelských románů. Abych lépe pronikla do této problematiky, musela jsem se věnovat nejen dvěma románům, ale bylo nutné přečíst více knih s touto tematikou. Dále jsem měla možnost spolupracovat se sekundární literaturou, která mi pomohla dotvořit obraz té doby a částečně odhalila názory lidí na toto období.

---

¹ Vlašim a kol. *Slovník literární teorie*, Praha, 1977, str. 51

2 Charakteristika situace v Československu po konci 2. světové války

V této kapitole se budu věnovat charakteristice atmosféry ve společnosti po 2. světové válce, politické situaci a dění v Československu. Po roce 1948, kdy k moci nastoupili komunisté, se ve společnosti mnohé změnilo a literatura nebyla výjimkou. Komunisté upevnili svou moc a nic jim nebránilo začít realizovat své představy. Nekomunistické strany nezmizely, existovaly stále dál, ale v té době ztratily svůj politický význam. Ústřední výbor KSČ pod vlivem SSSR v listopadu roku 1948 vypracoval nový politický program, který hlásal výstavbu socialismu. Byl založený na upřednostňování průmyslu, zemědělství, vzniku nové inteligence a na kulturní revoluci. Nadšení, se kterým lidé v té době začínali a obnovovali poválečné Československo, se pomalu začalo měnit v praktické budování socialismu. Začalo vyhledávání nepohodlných jedinců, což byly nejen nábožensky založené osoby, nekomunisté, ale i někteří funkcionáři komunistického hnutí, autoři se nemohou svobodně projevovat, není možné vydávat jakoukoli literaturu. Zelenou má pouze literatura propagující ideologii KSČ, a proto se mnohým může zdát, že romány této doby byly velmi chudé. Ale není tomu tak. Tuto situaci reflektuje budovatelský román, kdy jedním z cílů tohoto druhu literatury bylo motivovat občany k vyšším a lepším pracovním výkonům.

Komunisté toužili po moci nejen politické, ale jednou z důležitých věcí byla kontrola nad všemi informacemi. Tato touha vedla k zavedení cenzury nejen u vydávaných knih, ale také v médiích, rozhlase, novinách, časopisech, kinech, divadlech a dokonce i v reklamních letáčích. Západní demokratické státy byly najednou pro nás tabu. Docházelo k uzavírání Československa a úplné izolaci, náhlému ukončení vztahů, opuštění mezinárodních organizací, omezení všech styků jak kulturních, tak sportovních i politických s nesocialistickými státy. To ale nestačilo. Byly vedeny i kampaně směřované proti Západu. Vše, co se v té době dostalo z Československa „ven“, muselo být nejdříve zkontrolováno a schváleno. Když se zamyslím nad tímto obdobím a pokusila bych se vžít do situace tehdejších obyvatel, nevěřím, že bych byla schopná tak žít. Muselo se jednat o období plné strachu a nejistoty pro mnohé z nich. Neustále se hledal „nepřítel komunistické strany“.

V roce 1953 došlo ze strany ministerstva školství a osvěty také ke kontrole knihoven a díla tisíců autorů byla bez milosti vyřazena a označena jako nepřijatelná a škodlivá. Nejen naši autoři a nakladatelé byli omezováni, ale cenzura se po únoru 1948 vztahovala hlavně na západní tisk. Asi nikoho nepřekvapí, že v tehdejších médiích byla dávána přednost informacím o událostech v celém SSSR, než tomu, co se děje u nás. Zajímavé je, že všichni lidé o cenzuře věděli, hodně se jich bálo otevřeně promluvit či se písemně vyjádřit, ale přesto komunistický režim všechno vyvracel a nepřipouštěl, že by tomu tak bylo.

První Ústavní zákon ze dne 9. května 1948 říká ²:

§ 18 (1) Svoboda projevu se zaručuje.(2) Každý může v mezích zákona projevovat své mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jakýmkoli jiným způsobem. Výkon tohoto práva nemůže být nikomu na újmu.

§ 20(1) Každý má právo uvádět své názory a výsledky své tvůrčí duševní činnosti v obecnou známost a je jakýmkoli způsobem rozšiřovat a předvádět.

§ 21(1) Svoboda tisku se zaručuje. Není proto v zásadě dovoleno podrobovat tisk předběžné cenzuře.

Je tedy patrné, že tenkrát nemělo vliv to, co bylo zaznamenáno a právně dohodnuto, ale to, co bylo pro režim v danou chvíli nejlepší a nejvhodnější. Lidé, kteří se odmítli podříditi režimu a dovolili si nějakým způsobem zveřejnit svůj vlastní názor, byli pronásledováni. Autoři byli nuceni se přizpůsobit či emigrovat, a pokud se tak nestalo, hrozilo jim kárné řízení, umlčení nebo i vězení. Začalo období zestátňování majetku. To se týkalo nejen továren, ale i některých nakladatelství a tiskáren. Někdy docházelo i k jejich úplnému zrušení. Z jakého důvodu? Jen proto, aby politická moc měla možnost kontrolovat publikační činnost. Se změnou politického a kulturního života se začala měnit i doposud existující umělecká sdružení. Byly zakládány nové tvůrčí umělecké svazy a dřívější spolky zanikaly. Jejich hlavní funkcí bylo zprostředkovávat a vykonávat politická usnesení. Došlo ke spojení Syndikátu českých spisovatelů, který v sobě v té době měl už centralizováno více dílčích českých spisovatelských organizací, a Spolku slovenských

---

² Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé, Ústavní zákon ze dne 9. května 1948, Dostupný z <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html>.

spisovatelů. Tak vznikl Svaz československých spisovatelů, ovlivňován opět sovětským modelem. Autoři byli do Svazu přijímáni podle „své kvality“. Díky tomu se vytvořily dvě skupiny, a to řádní členové a kandidáti. Pokud se chtěl stát členem někdo z neprověřených autorů, musel nezbytně přizpůsobit svou tvůrčí činnost a poté mohl podstoupit přijímací řízení. Existovaly také seznamy, kde bylo možné najít autory, kteří neměli možnost vůbec o začlenění žádat převážně kvůli své politické orientaci nebo kvůli nepohodlné tvorbě. Ve dnech 4.-6. dubna 1949 proběhl ustavující sjezd Svazu československých spisovatelů. Jediná tvůrčí metoda, která zde byla odsouhlasena a přijata za závaznou, byl socialistický realismus. Cituji z Dějin české literatury:

„Účastníkům rokování byl prezentován jako směr, který vychází ze sepětí umělců s pracovním úsilím v hospodářské oblasti a zároveň předpokládá podřízení tvůrčího subjektu vyšším kolektivním zájmům (tj. budování socialismu) i umělcovu osobní ideovou a politickou angažovanost.“³

Základem bylo zachycení a zobrazení budovatelského snažení, svou inspiraci měli autoři čerpat z továren, výrobních prostředí, dolů, dílen, hutí a vesnic. Dalším krokem a znakem počínající budovatelské literatury byl názor předsedy vlády Antonína Zápotockého, který tvrdil:

„Tvůrce, má-li k lidu mluvit, musí se s lidem sžít, k němu se přiblížit“⁴

Úkolem autorů proto bylo začlenit se na nějaký čas například do výroby v nějaké továrně a projít jednotlivými pracovišti, aby se blíže seznámili s prostředím a dělníky, které pak zachycovali do svých optimistických budovatelských próz. Autoři začínali být hodnoceni a bylo na ně nahlíženo podle toho, jaká jsou jejich díla a jak odrážejí jejich díla zájmy komunistické strany. Po skončení sjezdu se začalo jednat. Probíhala první politická školení, kterými měli projít všichni členové Svazu. Autoři byli na náklady strany posíláni

---

³ Janoušek, P. a kolektiv Dějiny české literatury II. 1948-1958, 1. vyd. Praha : Academia, 2007, s 30.

⁴ Janoušek, P. a kolektiv Dějiny české literatury II. 1948-1958, 1. vyd. Praha : Academia, 2007, s 30.

do podniků a továren, aby načerpali inspiraci a náměty pro svá budoucí díla. Jedním z hlavních důvodů toho všeho bylo samozřejmě navázání kontaktu mezi dělníky a samotnými autory. Takovéto výjezdy byly nazývány komandýrovky.

Očekávání však nebylo naplněno tak, jak komunistická strana doufala. Investovány byly nemalé částky na výjezdy, ale většina autorů se s tímto způsobem poznávání nesžila a absolvovali je neradi. Nedílnou součástí poslání Svazu československých spisovatelů bylo se snažit z dělníků, zemědělců a členů jiných pracujících vrstev vychovávat nové spisovatele. Prvním důkazem projevu této snahy byl sborník První směna. Jednalo se o soupis básní, které zasílali dělníci a pracující třída do redakce Rudého práva. Díky tomu uspořádal Svaz ve spolupráci s ministerstvem financí v květnu 1949 soutěž s názvem Pracující se hlásí do literatury. Úkolem této soutěže bylo najít nové budovatelské autory převážně v řadách pracujícího lidu. Toto celé úsilí bohužel mnoho nových talentů nepřineslo, pouze to dokazovalo, jak nutně se komunistická strana snaží o prosazení a upevnění svého programu. Šlo zejména o výchovu nové inteligence. Na vysoké posty byli dosazováni politicky i odborně zdatní pracovníci, na vysokých školách byly zavedeny tzv. prověrky, díky kterým bylo v celém Československu vyloučeno z vysokých škol přibližně 7000 studentů a poté mnoho „nevhodných“ vysokoškolských učitelů. Pro vybudování nové dělnické inteligence byly zavedeny kurzy, které měly dělníky a rolníky připravit na vysokou školu.

Součástí celé této ideologie byly i spory, které se vedly o jednotlivá díla. Někteří lidé se osmělili vystoupit se svým názorem na obranu autorů, kteří byli zavrženi a jejichž tvorba nebyla přijata. Na IX. sjezdu KSČ v květnu 1949 ministr informací Václav Kopecký přednesl svůj referát, kde mimo jiné stálo:

„Nelze dopustit, aby z titulu socialistického realismu byla házena na smetiště dějin slovesná díla velikých našich básníků, kteří jdou po desetiletí věrně s námi a kteří svou tvorbou nepomíjivé hodnoty vykonali již tak mnoho.“⁵

---

⁵ Janoušek, P. a kolektiv Dějiny české literatury II. 1948-1958, 1. vyd. Praha : Academia, 2007, s. 35

Hlavním důvodem tohoto výstupu byly názory mladších literárních kritiků, kteří zkritizovali sbírku Veliký orloj (1949) od Vítězslava Nezvala. Podle nich odporovala ideologii. Jeden z kritiků, Jiří Honzík, odsoudil část Nezvalovy tvorby a označil autora za mluvčího dekadentní buržoazie, což pro Nezvala mohlo mít v té době neblahé důsledky, pokud by se k tomuto názoru přiklonilo více lidí a byl by uplatněn.

Díky Kopeckého projevu najednou vzniklo napětí a rozpor mezi některými skupinami lidí. První tvořili stoupenci Kopeckého názoru a druhá skupina byla zastoupena mladými komunistickými radikály, kteří odsuzovali vše „staré“. Nejednalo se ale o spor vyhrocený. Obě skupiny se rozcházely pouze v jednotlivých otázkách, ale s politickou situací zcela souhlasily. S uvolněním literatury nikdo z nich nepočítal. Toto bylo potvrzeno 22. ledna 1950 na pracovní konferenci věnující se otázkám české poezie. Zavrhovali meziválečnou avantgardu, Skupinu 42 a jiné. Začalo období útoků na spisovatele, kteří se svými politickými názory neshodovali s právě nastavenou situací. Nejen ze strany Jaroslava Seiferta docházelo ke kritice jediné přijaté literatury. Sám Seifert se rozhodl opustit komunistickou stranu v roce 1929. Kvůli jeho názoru, který vyřkl v jedné z pražských vináren, kde záporně hodnotil sovětskou poezii, zvláště Majakovského, byl málem odsouzen. Odsouzení se nemělo týkat jen jeho, ale i Vladimíra Holana, který se setkání také účastnil a proti jeho názorům se neohradil. K odsouzení nakonec nedošlo.

V průběhu tohoto období, kdy se tlak na spisovatele neustále zvyšoval, někteří z nich situaci řešili sebevraždou, jako například Konstantin Biebl, jiní byli uvězněni, nebo posíláni do táborů nucených prací.

Nastalo období procesů. Do vězení byli posíláni všichni, kteří odporovali režimu. Šlo nejen o mladé lidi neholdující se nechat připravit o svou nezávislost v myšlení, ale i o členy komunistické strany, kteří se z nějakého důvodu od svého předchozího přesvědčení odklonili. Jednalo se o tresty několikaleté, doživotí či dokonce odsouzení k smrti.

Jedním z největších vykonstruovaných politických procesů byl s Miladou Horákovou a její skupinou. Tento proces byl nazvaný jako „Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice“. Jednalo se o jediný případ období února 1948, kdy byla k smrti odsouzena a popravena žena. Označení „největší“ si získal převážně z toho důvodu, že na Dr. Horákovou a skupinu kolem ní navazovalo mnoho dalších procesů a státní prokuratura obvinila celkem 639 osob. Výsledkem bylo deset trestů smrti, 48 doživotních trestů a tresty odnětí svobody v celkové délce 7830 let. Spolu s Miladou

Horákovou byl k trestu smrti odsouzen i levicový publicista Závaš Kalandra, obviněný z odmítání Stalinovy ideologie. Jedním z doživotně odsouzených byl i český básník, dramatik a překladatel Václav Renč a vysoké tresty se nevyhnuly například Janu Zahradníčkovi, Zdeňku Kalistovi, Ladislavu Jehličkovi a jiným⁶. Svobody se dočkali až po vyhlášení amnestie v roce 1960.

6. září 1951 došlo k sesazení Rudolfa Slánského z pozice generálního tajemníka strany. To způsobilo oslabení postavení politika komunistické strany a stranického ideologa Gustava Bareše, který byl jeho přívržencem. Do popředí strany se dostává Václav Kopecký, jeden z nejtvrdějších stalinistů a přívrženců trestu smrti pro odpůrce stalinismu. Ten zrealizoval Nezvalův puč. Pod tímto pojmem se skrývala obžaloba vedení Svazu československých spisovatelů z politických a ideových chyb - z rappismu, schematismu, vulgarizátorství, sektářství i ze spolupráce s tzv. druhým centrem ve straně, čímž byl míněn okruh osob kolem Slánského⁷. Šlo o jakýsi druh boje o moc uvnitř komunistické strany. Kulturní oblast byla skoro celá ovlivněna Kopeckým, ale s uvolněním poměrů v literatuře nebylo možné počítat ani teď. Kopeckého skupina nebyla ochotna odstoupit od striktního stalinismu a nehodlala znevažovat komunistickou stranu a její zájmy. Proto je možné tvrdit, že i přes očekávanou změnu, která měla přijít s pádem Bareše a jeho přívrženců, se nic takového nestalo a v literatuře nedošlo k nějakým výrazným změnám.

Pro přelom čtyřicátých a padesátých let bylo charakteristické pořádání masových kulturních akcí. Hlavním cílem bylo vychovávat společnost, hlavně studenty a mládež. Vliv socialismu se zrcadlil v každé z akcí a od mládí formoval mladou generaci. Vznikaly rozmanité druhy soutěží, které měly za úkol stmelovat kolektiv a učit spolupráci (například Soutěž tvořivosti mládeže a Fučíkův odznak). Hojně vycházely literární tituly, které komunistická strana považovala za vrcholné projevy socialistického realismu. Samozřejmě z důvodu širokého rozšíření byly cenově velmi snadno dostupné.

5. března roku 1953 umírá J. V. Stalin a o devět dní později i Klement Gottwald. Ani po těchto událostech nedošlo k většímu uvolnění režimu, ale v literatuře se nepatrně

---

⁶ Janoušek, P. a kolektiv Dějiny české literatury II. 1948-1958, 1. vyd. Praha : Academia, 2007, s. 43

⁷ Janoušek, P. a kolektiv Dějiny české literatury II. 1948-1958, 1. vyd. Praha : Academia, 2007, s. 44

změny objevily. Procesy dále pokračovaly, i když tresty byly již mírnější, smrtelných rozsudků rapidně ubylo. Začaly diskuse o nové poezii a budoucí představě socialistické literatury. Komunistická strana se i nadále snažila hlídat a kontrolovat uměleckou oblast, ale převážně díky Stalinově smrti docházelo k polemikám a napadání dosavadních dogmat. Začala vycházet próza, která se věnovala člověku, zobrazovala vnitřní svět osob, jejich problémy, pocity.

„Ve filmové tvorbě, výrazně těžící z prozaických či dramatických předloh, ustupovala od roku 1953 jednoznačně dominující budovatelská a politická tematika zábavným, psychologickým, historickým a pohádkově laděným snímkům, respektive filmům pro děti. V letech 1954-1956 tvořily budovatelské a politicky angažované celovečerní hrané filmy už jen třetinu barrandovské produkce, zatímco v období 1949-53 to bylo až devadesát procent.“⁸

Docházelo k částečnému uvolňování literatury. Velký význam pro literární život v letech 1956-57 měl částečný návrat některým autorům, kteří měli zakázáno do té doby publikovat. Do nakladatelství se dostaly některé rukopisy, které nebylo možné dříve zveřejnit. Nicméně po krátkém uvolnění začalo opět docházet k zpřísnování, i když ne už s takovou intenzitou, jako v první polovině padesátých let. V listopadu roku 1957 byl zvolen prezidentem republiky Antonín Novotný, který na XI. sjezdu KSČ vytyčil úkol „dovrшит kulturní revoluci“.

---

⁸ Janoušek, P. a kolektiv Dějiny české literatury II. 1948-1958, 1. vyd. Praha : Academia, 2007, s. 54)

3 Geneze norem

Tato část práce je věnována normám, které v období po 2. světové válce formovaly a utvářely literaturu. Podmínky, ve kterých naše literatura v té době „žila“, nebyly úplně ideální, jelikož vše bylo omezeno na dělení mezi dobro a zlo. Dobro vymezuje jako vše, co podporovalo politiku strany, co prezentovalo novou a šťastnější budoucnost. Z toho vyplývá, že pod pojmem zlo je možné si představit literaturu, která neodpovídala představám komunistické strany a která se neshodovala s posledním výkladem směrnic stranického centra. Literatury byla chápána jako uzavřený prostor. Do takto ohraničeného prostoru nebylo umožněno proniknout všem tehdejšími autorům. Každý byl hodnocen podle stanovených kritérií, jež zněla: správnost, slušnost, poslušnost⁹. Ostatní byli souzeni, stíháni, vězněni či opomíjeni. Proč odsuzovat tímto způsobem omezenou literaturu před tím, než bychom se alespoň částečně dopátrali příčin celého problému? Co tedy bylo zdrojem a důvodem?

Už koncem čtyřicátých a počátkem padesátých let se začala formovat a prosazovat tímto způsobem ohraničená literatura. Byla přijata jako jediná možná, podporující ideologii komunistické strany. Co však vedlo tehdejší autory k tomu, aby se přizpůsobili, aby podpořili takto omezenou literaturu?

Literaturu převážně ovlivnily problémy, které se objevují právě v období konce čtyřicátých a počátku padesátých let. Šlo o období zvláštní a ojedinělé. Jak zmiňuje ve své knize Pavel Janoušek:

Jednalo se o období svým způsobem abnormální: Zdvížená vlna revolučního patosu jako bezprostřední reakce na dusnou atmosféru okupace. Obratná politika KSČ podporovaná faktem, že to byla sovětská Rudá armáda, kdo osvobodil většinu země. Přesvědčení, že kapitalistická společnost, která dopustila a způsobila válečné běsnění, ztratila svůj kredit.

---

⁹ Janoušek, P. Studie o dramatu, 1.vyd. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu Akademie věd České republiky v nakladatelství H&H, 1993, str. 72

Víra v poměrně snadný zrod „nového“ člověka se zcela novou hierarchií hodnot, která bude oproštěna od všech „přežitků minulosti“.¹⁰

Takto Janoušek vymezuje skutečnosti a souvislosti, které silně ovlivnily tehdejší společnost a zároveň literární tvorbu. Díky těmto souvislostem je možné se zamyslet nad tím, jak vůbec budovatelská literatura vznikla. Zda se vyvinula jako přirozený následek všech těchto událostí, reakce autorů na změnu společnosti, či byla vynucena politickou situací. Není možné přesně a jednoznačně tvrdit, zda se jedná o přirozený vývoj či politický vliv. Nemáme pro podložení tohoto tvrzení patřičné podklady. Víme, že literatura se ocitla pod nátlakem a byla usměrňována politikou. To je informace, která je patrná ze všech dostupných historických zdrojů. Ale jakou „vinu“ na celé této situaci nesou samotní tvůrci? Podle mého názoru je umění samo o sobě živé a nestálé. Troufám si tvrdit, že hlavní podíl sehrála samozřejmě politická situace a vše s ní spojené, na druhou stranu lidé utváří literaturu. Možná se nyní jedná o velmi silné tvrzení, které zde chci prezentovat a s kterým asi někteří nebudou souhlasit, ale domnívám se, že bez autora není literatura. Každý tvůrce musí do díla vložit něco ze sebe samého. Něco, co dílo utvoří a dotvoří. Tak proč svalovat vinu jen na politickou situaci. Někdo musel jít tomuto žánru naproti. Někdo musel „podat ruku“ tomuto konceptu, který je jakýmsi vybočením od normálu. Vybočením od normálu myslím fakt, že u nás nenalezneme žádné kořeny ani žádnou tradici, o kterou by se mohl autor opřít. Čerpat inspiraci pro budovatelskou tvorbu bylo pak možné z literatury sovětské.

Jedno z pravidel, které budovatelské umění charakterizovalo, byl radikalismus. Pokud kritik předkládá své hodnocení a svou vizi, jedná se vždy jen o jeho vlastní názor s nějakým cílem, který striktně neprosazuje a tím přispívá do diskuse. Naopak radikalismus v budovatelské tvorbě prezentuje určité cíle jako jediné a správné, které prosazuje právě za pomoci politické moci. Dále schematismus, který určoval neměnná pravidla tvorby omezující autory a zdůrazňující ideologický obsah děl.

---

¹⁰ Janoušek, P. Studie o dramatu, 1.vyd. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu Akademie věd České republiky v nakladatelství H&H, 1993, str. 74

Budovatelská literatura má jako vše ostatní svůj vlastní vývoj. Vzniká, ujímá se dominantního místa a postupně zaniká. Na ni pak v 60. letech navazují díla autorů s podobnou tematikou, o kterých se zmíníme v závěrečné části celé práce. Budovatelská tematika byla zapomenuta převážně pro svou obsahovou a věcnou stránku. Vše, co bylo v literatuře znázorněno, odkazovalo k počátku a vzniku něčeho nového a lepšího. Hledí do budoucnosti a malují ji v těch nejlepších a nejsvětlejších barvách. I v dnešní době je však asi každému jasné, že k ničemu takovému nedošlo. V dílech se určitě odráží kontrast reality a obsahu děl. To, jakým způsobem si autor představuje život a jak ho prezentuje ve svých dílech, neodpovídá zcela obrazu skutečného života a tomu, jak to opravdu v zemi vypadalo. Uveřejněné texty většinou objektivně nevystihovaly úplnou atmosféru té doby.

Jaké jsou tedy normy a kritéria, podle kterých je možné budovatelskou literaturu hodnotit? Je složité formulovat seznam pravidel, podle kterých je možné na literaturu nahlížet a podle kterých se v té době řídil literární život. Samozřejmě je důležité si uvědomit, že bez historických souvislostí a znalostí není možné dílu dokonale porozumět. Máme ji tedy posuzovat z pohledu dnešního čtenáře, či jako odraz poválečné doby a snahy o výtvar něčeho nového a lepšího? Je vůbec možné, aby dnešní čtenář, tím mám na mysli dnešní mladou generaci, byl schopen vůbec této tvorbě porozumět? Není možné nařizovat lidem, jak mají dílo vnímat a jak jej soudit. Jako v životě, jako i v jiných druzích literatury, i tento žánr skrývá něco nádherného, ale zároveň také ideje a témata, které se nám nemusejí líbit, a která třeba nikdy nepochopíme.

4 Budovatelský román a jeho charakteristika

4.1 Obecná charakteristika

Budovatelský román vzniká v sovětském Rusku ve 20. letech 19. století. Zachycuje proměnu člověka v souvislosti s proměnou společnosti. Pro budovatelskou tvorbu jsou typické prvky utopie, etický a ideologický charakter.

Veškerá literatura, která po roce 1948 zmizela, tím myslím kovbojky, dívčí romány, detektivky, dobrodružná literatura, červená knihovna a tak dále, vše bylo syntetizováno do budovatelského románu. Právě proto dostává také název syntetický budovatelský román. Vlastní názor a individualita jedince byla potlačována, nic nového nebylo akceptováno, experimentování je zavržováno, hlavním tématem je výchova budoucí mladé generace. Budovatelská próza se opírá převážně o mladého člověka, určuje, jak má vypadat, jak má jednat. Jeho hlavním zájmem a starostí je budování socialismu, zapojuje se do společenských akcí, stává se členem kolektivu, popírá díky práci svou individualitu. Troufám si tvrdit, že v dílech jsou osoby znázorňovány takové, jaké by si je strana ve skutečnosti přála mít.

U nás se budovatelský román objevuje zhruba od roku 1949 a na vrchol se dostal v polovině 50. let 20. století. Vlivem SSSR se tato literatura začlenila a byla přijata i přesto, že u nás neměla žádnou tradici a mohla čerpat pouze z tvorby sovětské. Samozřejmě se tato témata objevovala i v poezii a dramatu, ale próza byla přijata nejširším okruhem čtenářů. Únor 1948 a vítězství komunistické strany zapříčinilo skutečnost, že SSSR se okamžitě stal naším vzorem a jedním z hlavních rysů, který jsme přijali, bylo budování socialismu. Doufalo se v lepší zítřky a někteří věřili, že vítězstvím komunistické strany docílíme jistoty a blahobytu. Lidé komunistům důvěřovali a je pro mne až nepochopitelné, jak mohlo dojít k tomu, že byli do své volby později víceméně natlačeni. Nebudu a nechci tvrdit, že Klement Gottwald je srovnatelný s Hitlerem, ale podle mého názoru je přesvědčivost jeho projevu a schopnost zapůsobit na dav s německým vůdcem alespoň zčásti srovnatelná. Nemluvě o květnu 1948, kdy v parlamentních volbách použil stejné lsti jako v roce 1938 Němci: výběr pouze z jedné kandidátky plné komunistů. Není tedy divu, že zvítězili a volilo je téměř 90 procent voličů, jinou volbu lidé ani neměli. Buď

se báli o svou budoucnost, nechtěli si dělat problémy, a proto raději volili, jak bylo očekáváno, nebo s KSČ sympatizovali a dali se zlákat sliby.

Budovatelský román navazuje na předválečný městský a venkovský román. Nejprve se tyto romány označovaly jako „společenský román ze současnosti“ nebo „próza s budovatelskou tematikou“, ale byl použit také název „výrobní román“. Samo pojmenování budovatelský román získal až později.

4.2 Téma

Témata nejvíce charakterizující tento druh prózy jsou práce v továrnách, osidlování pohraničí, zemědělská družstva, zlepšování výroby, znárodňování a jiné. Jedním z dalších neméně podstatných témat budovatelských románů bylo prezentovat úsilí dělníků a rolníků a především jejich spolupráci. Jsou předními budovateli, kteří utvářejí budoucnost lidu a mohou být konečně pány své vlasti. Důkazem tohoto cíle, který jsem zde uvedla, může být kniha s názvem „Dělníci a rolníci budují socialistickou vlast“ z roku 1951, kde se v úvodu hovoří o spravedlivé pozemkové reformě a právě také o dříve uvedené vzájemné spolupráci rolníků a dělníků, spojení měst a vesnic, o zásluze SSSR a samotného lidu.

„A tu třeba říct nakonec, komu vděčíme za to všechno. Sovětskému svazu, který nás osvobodil a je v našem počínání a budování vzorem. Komunistické straně, která nás vede. To jsou strůjci a pevné záštity našeho rodičího se štěstí. Ovšem, nic se neudělá samo, nic se neudělá bez lidu. Naše vděčnost patří těm, kteří prací svých rukou vytvářejí to, co chceme a o čem sníme. Každé zlepšení, každá zpevněná norma je příspěvkem k budování vlasti krásné, pevné a socialistické. Každý jejich budovatelský čin je naroubovaným štěpem v zahradě, ve kterou naši vlast proměníme. Vám, dělníci a rolníci, vaší práci čest a mír!“¹¹

Hlavní byl samozřejmě i výchovný cíl děl. Vznikla představa, že jen to, co končí dobře, působí dostatečně výchovně. Možná právě z toho důvodu jsou díla s budovatelskou tematikou směřována ke šťastnému konci. Z vlastní zkušenosti vím, že otevřený konec

---

¹¹ Procházka, V. Dělníci a rolníci budují socialistickou vlast, svazek 7, Praha : Osvěta, 1951, str. 6

s pohledem do lepší a nové budoucnosti není výjimkou. A už je pak na čtenáři, jakým způsobem si ve své fantazii dokreslí případné pokračování.

Pokud bychom chtěli vytvořit jednoduché schéma většiny románů tohoto typu, vypadalo by to asi takto: politický pracovník na velké stavbě bojuje proti nepříteli, ale současně získává nepolitického odborníka, skutečný technický mozek stavby. Po určitém čase je stavba dostavěna, nepřítel odhalen, odborník získán.¹²

4.3 Prostředí

Co se týká prostředí, v těchto románech se převážně setkáváme s popisem továren, prostoru kolem továren a jiných staveb, které v knize vznikají nebo se rozrůstají díky tvrdé práci dělnické třídy a brigádníků. Často se objevují i přírodní prostory, které člověk svou prací přetváří. Nedílnou součástí budovatelských románů je popis bytů, domů, ve kterých postavy žijí a kde se odehrává jejich intimní život. Často se objevuje osidlování pohraničí a s tím spojený popis vesnic, opuštěných budov a statků.

4.4 Postavy

Nesporně klíčovou postavou budovatelských děl je uvědomělý dělník, komunista.

Pokud přečteme více knih s touto tematikou, uvědomíme si, že se jedná o neustále se opakující typy postav, stejnou charakteristiku, podobné vlastnosti, pouze občas nepatrná obměna.

Pro budovatelský román jsou podle mého názoru charakteristické 3 typy postav. Do první skupiny bych zařadila rolníky, dělníky, brigádníky, prosté obyvatelstvo a jejich rodiny, kteří se tvrdě a neúnavně zapojují do práce, budují stát díky svému vlastnímu přesvědčení. Snaží se vychovávat a být příkladem ostatním budoucím generacím. Jedná se ve většině případů o průkopníky komunismu. Skupina druhá se skládá ze vzdělavců, inženýrů, studentů. Jsou to lidé, kteří režim podporují, pomáhají díky svému vzdělání při

---

¹² Forst, V. K pravdivosti postav našich budovatelských románů, Měsíčník svazu československých spisovatelů, č. 3, 1956, str. 306

budování, i když ze strany dělníků můžeme pozorovat nedůvěru a někdy i pohrdání. Do poslední skupiny bych zařadila odpůrce komunismu, kapitalisty nebo také postavy, které se nemohou do poslední chvíle rozhodnout, na čí straně vlastně jsou, a zbaběle vyčkávají, jak vše dopadne. Jak jsem z vlastní četby zjistila, ve všech mnou dosud přečtených knihách s budovatelskou tematikou se objevují postavy žen, matek, milenek, které jsou nedílnou součástí utváření děje. Všechny jsou znázorňovány jako silné osobnosti, schopné zastat jakoukoli práci. Neméně usilovně podporují budování a práci svých manželů, synů, milenců. Z textů lze pochopit, že se nejedná o žádné křehké květinčky, ale o schopné, sebevědomé a samostatné postavy.

Velmi zvláštním rysem mužských postav budovatelské literatury je vyobrazení velkého, silného muže v kontrastu s jeho ostychem před drobnými mladými dívkami. Dobrým příkladem je i dělník Míšo z románu Slunce v údolí, který je popsán jako velký, svalnatý a silný muž. Zamiluje se do drobné dívky Marienky a v té chvíli je patrný jeho strach, jemnost a síla citu. Proč je právě v budovatelských románech tato charakterová vlastnost užita? Neznám odpověď, mohu jen usuzovat. Možná jde o symbol nového socialistického člověka, který je zocelen prací, ale uvnitř je neustále plný citu, anebo pouze o výsledek nelogického vývoje postav a náhlé změny charakteru.

Problémem hrdinů budovatelských děl je často vymyšlenost a nelogičnost ve vývoji. Autor například přiřadí osobě určité vlastnosti, které ji charakterizují, ale v případě potřeby je schopen najednou charakter podle svých potřeb měnit, což samozřejmě k nelogičnosti směřuje.

Chybí vývoj postav. Jak se budou dále vyvíjet, až například skončí stavba? Jak budou žít dál? Odpovědi na takové otázky nám budovatelská literatura nedá. Otevřený konec bez sebemenšího náznaku, co bude dál.

A jaký význam mají v dílech „menší“ postavy? Je nutné se v díle opřít o mnoho drobnějších postav, a to už proto, že se jedná o literaturu prosazující kolektivní práci. Kolektiv je v popředí a skládá se z více lidí. Právě to, že člověk žije mezi lidmi, musí být patrné i z literárního díla. Někdy je okrajovým postavám věnováno více místa, než je nutné a dochází k matení čtenáře (např. cikáni z románu Cesta otevřená).

4.5 Jazyk

Vzhledem k tomu, že se jednalo o romány většinou z pracovního a dělnického prostředí, mnoho autorů užívá pro dosažení co největší hodnověrnosti slang z továrního prostředí a také profesionalismy. Velmi často se objevují výrazy ze strojírenství, stavitelství, hutnictví atd. Pro dosažení hodnověrnosti a přiblížení určité situace je někdy použit i argot. Žádnou výjimkou nejsou ani výrazy z cizích jazyků, kterými mluví postavy různých národností vyskytující se v dílech (Rusové, Poláci, Němci, Slováci).

4.6 Forma

Forma těchto děl bývá velmi zjednodušená, nejspíše kvůli snazšímu porozumění čtenářů. Cílem této literatury je vychovávat, a proto se zde neklade takový důraz na kvalitu díla. Tím ale neříkám, že se jedná o četbu špatnou. Pouze ideologie zvítězila nad uměním a u některých autorů mohlo dojít k potlačení vlastní tvůrčí činnosti.

5 Romány

Od obecné charakteristiky bych se nyní zaměřila na každé dílo samostatně. Záměrně jsem se rozhodla obsah a jednotlivé příběhy postav zmínit jen stručně, jelikož si myslím, že právě obsah není v tomto případě tak podstatný. Důležité jsou spíše jednotlivosti, které nám podávají obraz 50. let 20. století.

5.1 Cesta otevřená

Autorka tohoto budovatelského románu, Alena Bernášková narozena 22. května 1920 v Praze, byla česká spisovatelka, redaktorka, členka Komunistické strany Československa, poúnorová poslankyně Národního shromáždění ČSR a Národního shromáždění ČSSR.(odkaz). Politicky angažovat se začala až po 2. světové válce. Její román *Cesta otevřená* je považován za první český budovatelský román. Zemřela v roce 2007 v Brně.

Děj se odehrává v Záluží u Mostu v prostředí továrny. Jedná se o dílo, které bylo v padesátých letech velmi dobře přijato. Úvodní věty článku Jaroslava Boučka s názvem *Román o Stalinových závodech*, který byl vydán Československým spisovatelem v roce 1950, doslova říkají:

*Román >Cesta otevřená< mladé spisovatelky Aleny Bernáškové je knihou, z které máme radost.*¹³

Celé dílo vzniklo na základě vlastní zkušenosti samotné autorky, která strávila nějakou dobu ve Stalinových závodech v Záluží u Mostu a nechala se inspirovat lidmi, které pak představila ve svém románu. A právě tento fakt je jedním z kladů, které je možné v knize nalézt. Díky této zkušenosti byla Bernášková schopna zachytit skutečnost. Nejen že se seznámila s prostředím továrny a problémy výroby, ale i s odbornou terminologií jednotlivých úseků. Dalším kladem je nesporně jazyk postav, o kterém se budu podrobněji

---

¹³ Bouček, J. *Román o Stalinových závodech*, Československý spisovatel 1950, str. 362

zmiňovat při komparaci děl. Největším přínosem je ideové zaměření románu. Centrem děje je po celou dobu dělnická třída, považovaná za hlavního tvůrce hodnot, vedené komunistickou stranou. Neméně důležitou roli hraje v díle zmínka o Rusech. Právě tímto chtěla Bernášková vyzdvihnout roli Sovětského svazu a jeho armády. Příchod Rusů symbolizuje svobodu a oporu pro nás a naši zem.

Samozřejmě není možné zmiňovat jen klady. Existuje i pár nedostatků, o kterých bych se ráda zmínila. Převážně zpracování postav není zrovna zdařilé. Hrdiny svého románu nebyla Bernášková schopna dostatečně vykreslit. Měla potřebu zmínit se o každé postavě, která byla součástí jejího románu. Bohužel to vše nevědomě činila na úkor hlavních hrdinů. Jak uvádí Jaroslav Bouček ve svém článku: „Chtěla zachytit svých hrdinů příliš mnoho, neprokreslila žádného pořádně.“¹⁴ Právě to v nás může vyvolat pocit povrchnosti růstu postavy.

Děj zachycuje období několika týdnů před osvobozením Rudou armádou až po únor 1948. Hned v úvodu se dozvídáme o bezcitném zacházení s lidmi, o tom, jak Němci nehorázně zacházejí se zajatci. Zaujal mě zde komentář jednoho z Němců, generálního ředitele Gemse:

„ Je škoda ty lidi krmit. Dokud vydrží žít a dělat, vydrží. U některých je to skoro zázrak, jaký mají tuhý život. Jejich řady se dají ovšem lehce doplnit.“(str. 11)

Tímto je zde zachycena část skutečné historie, skutečnost, která se děla. Dílo zobrazuje blížící se konec války, kdy lidé už cítili, že přijde změna, že Němci již nejsou tak silní a přestávají si být jisti. Ze strany skupinky mladíků (Jindra Mráz, Jiří Lebeda mladší, Antonín Kec přezdívaný Kecka a pekař Vojta Suchánek) dochází k připravování plánu, jak se zařídit po osvobození, jak se na tu dobu připravit.

„Soudruzi, nejde pokračovat tak jako dosud. Je čas, abychom pracovali velkoryse a odvážně. Víte, co mám na mysli. Musíme už jednou skončit s paběrkováním. Co to je písek!

---

¹⁴ Bouček, J. Román o Stalinových závodech, Československý spisovatel 1950, str. 362

My musíme pracovat s prachem a náložema, vyhazovat do povětří železnice, mosty, doupata gestapáků...Připravil jsem teda plán.“(str. 14)

Následující děj se celý odehrává v prostorách továrny s názvem Hydrák, který po osvobození Sovětskou armádou připadl do rukou státu. Vyrábí se tam benzín z hnědého a černého uhlí. Řeší se neustále stejné problémy, spojené nejprve s rekonstrukcí továrny, která byla Němci záměrně zničena, když už jim bylo jasné, jaký osud je čeká. Dále budování, stavba domů, jeslí, neustálé opravy, příchod zimy, suroviny, nedostatek uhlí, požáry a výbuchy, které se v továrně několikrát opakují. Je zde zachyceno období tří let, během kterých dochází k opravě a zestátnění továrny. Nedílnou součástí obsahu díla jsou jednotlivé osudy lidí, kteří přicházejí do Záluží u Mostu, aby se zúčastnili oprav a budování nových závodů, které byly s velkou radostí a pýchou označeny po válce jako Stalinovy.

„Stalinovy závody.“

„No jo. Stalinovy závody.“

„Člověče, to je skvělý.“

„Jak se to, pane, poslouchá! Stalinovy závody. My jsme ze Stalinových závodů. Ted' zasedá závodní rada Stalinových závodů. Ne abyste se pak moc nafukovali, chlapi.“(str. 50)

Toto označení továrny v lidech vyvolávalo pocit síly a velikosti, úspěchu a světlé budoucnosti.

Po příchodu Rusů nastává zmátek, Němci prchají, Češi a zajatci ruku v ruce s pocitem nově nabyté svobody pocítují potřebu se mstít.

Do úprku zasáhli zajatci a Češi, kteří se hnali opačným směrem proti Němcům. Proud lidí se zadrhl, udělaly se uzly divoce zápasící ranami, zuby, nehty, lidé se váleli po zemi, začalo to čpět krví a odplatou. Potrhané lidské vyzábliny měly děsivou sílu- byly na svobodě. Viděly, jak prchají jejich vrazi, a tak do nich byly s šílenou rozkoší. Bily Němce a plenily.(str. 34)

Je jasné, že taková reakce je přirozená. Pokud nám někdo ublíží, touha po odplatě je vysoká a člověk s ní velmi těžko bojuje. A pokud je podpořena a zintenzivněna davovým šílenstvím, pak se s ní nedá bojovat téměř vůbec. Jak Němci k nám, tak my k nim. Toto heslo znělo lidem v uších. Velmi silně je v knize zachycen vliv války na mentalitu a jednání lidí prostřednictvím momentů honu na esesáky, skrývající se nedaleko v lesích, a jejich zabíjení.

Kniha zobrazuje Němce jako mizery, kteří týrali, vraždili a poroučeli, Čechy jako budovatele toužící postarat se o svou budoucnost, postavit se na vlastní nohy, semknout se a společnou prací vytvořit něco, co se ještě na počátku zdálo nemožné a neuskutečnitelné. Ale co Rusové? S nimi je spojen smích, oslavy a zpěv. Typičtí zachránci a osvoboditelé, kteří nám přinášejí novou naději a lepší budoucnost.

Připilo se vodkou. Smích se rozléval po místnosti. Pjotr Iványč trval na tom, aby se „babušky“ zúčastnily. A tak posedávaly mámy kolem stěn, nosily jídlo, smály se, laškovaly a utíraly si slzy. Za okny se ozvala harmonika. Sovětští hoši zpívali. Už ani jeden výstřel se neozval. V místnosti na chvíli utichl šum. Všichni poslouchali a vychutnávali.(str. 38)

Úryvek z knihy, který bude následovat, má v sobě podle mého názoru obsaženo téměř vše, co měla budovatelská literatura předávat. Zrcadlí se v něm svoboda, práce, kooperace, vlast, budoucnost a naděje.

Lidé v místnosti ztichli, dívali se oknem a dýchali vůni. Revoluce a svoboda, to není jen tak. To dá práci. Dívali se oknem a tu se jim zdálo, že mezi ně vstoupila země. Svobodná, silná a jejich. Hlásila se o slovo a všichni poslouchali. Štěstí přišlo jako křeč. Ted' křeč pomalu povolovala v dechu líbeznou země. Budou do země nořit ruce, spolu budou tvořit a stavět na ní a žít a pevně do ní zasazovat kroky. Svoje kroky do své země. Člověče, uvědom si to, neměls na to ještě čas! Má země.(str. 40)

Tím začíná tvrdá a nekonečná práce, která je hlavním tématem celého románu. Oprava Hydráku, později Stalinových závodů, a opětovný přísun paliva vyžaduje velmi mnoho sil a odhodlání, které samozřejmě postavy z knihy mají. Kolikrát pracují bez spánku celou noc.

Čtyřicet hodin se pracovalo. Šestatřicet hodin. Na pár hodin někde v koutku odpočinout. Dalších dvanáct hodin. Nikdo na střídání. Čtyřicet hodin. Nikdo na střídání. Ve vodárně se najíždějí pumpy. Dívat se, jak se to dělá! Dělat. Pozor na Němce! Takhle cigaretu nebo kafe. Nespat! Nespat!(str. 76)

Doma se zdržují jen málo, vše obětují továrně a jejímu chodu. Jako správní budovatelé si nestěžují, dřou a zasloužilou odměnou jim je viditelný výsledek v podobě fungování Stalinky a tekoucího benzínu. Úryvek dokládá, jak silná dokáže být lidská vůle a jakým hnacím motorem je pro lidi znovu získaná svoboda. Někdy je možné v řádcích spatřit beznaděj a rezignaci. I přes tvrdou dřinu, kterou lidé vynaložili, objevují se neustále nové a nové potíže. Přes zimu praská potrubí, zatéká do továrny, je potřeba dokola něco opravovat a když už se vše zdá být v pořádku, nastane požár, který jim sebere jejich naději a posune je zase kus cesty zpět.

Vybíhali bez kabátů, tak jak byli, a rovnou k závodu, rudá záře je vedla. To hořela jejich práce. Práce dnů i nocí několika měsíců.(str. 138)

Pocity štěstí z dobře vykonané práce střídají pocity beznaděje, při výbuchu, požáru či poruše.

„Člověče, radši kulku do hlavy,“ spustil ruce, když další šoupě prasklo. (str. 243)

Vážným problémem se stává nedostatek zkušeností jak s obsluhou továrny, tak vedením. Přece jen se jedná o dělníky, kteří nejsou zběhlí v řízení továrny. Společnými silami utvoří závodní radu, sestaví určitou hierarchii ve vedení, přivedou z Prahy novou inteligenci, jejímž úkolem je chopit se správy podniku a dopomoci jim v jejich snažení. I přes veškerý odpor, který k Němcům chovají, potřebují i je. Někteří zůstali v továrně a dál pracují. To však nemá trvat dlouho. Plánem je co nejdříve se od nich naučit vše o obsluze továrny a následný okamžitý odsun.

Šlo o to, přimět Němce k práci u strojů a hlavně se od nich co nejvíc dovědět, aby mohli být co nejdříve odsunuti. Ale nebylo zdaleka dost lidí, aby všude byl na jednoho Němce odborníka jeden Čech. To znamenalo natáhnout se a dělat.(str. 75)

Nepřichází jen inteligence, kterou jsou myšleni inženýři a muži zběhlí v různých oborech, potřebných pro fungování továrny, ale i řada obyčejných lidí. Opustili své předešlé domovy a vydali se hledat novou budoucnost u bran Stalinky. Setkáváme se s cikány, Slováky a jednou z ústředních postav se stává i strojař Karel Hrazda a jeho žena. Přicházejí se do Mostu u Záluží usadit, začít nový život a přivést zde na svět svého potomka po narození označeného za první staliňátko.

„Viš, že jsme oba chtěli jet a usadit se tady. Vždycky měls v úmyslu dělat v takovém velkém závodě. Říkals přece, že je tady spousta nových věcí a že se tu můžeš leccos naučit.“

„No jo, to jsem říkal.“ Sedli si na rance, Helča se skulila Hrázdovi na klín. Objal ji a pod dlaní mu tepal život nastávajícího člena rodiny.(str. 60)

Velkým problémem spojeným s opravou a znovu zprovozněním továrny je nedostatek bytů a domů. Němci utekli, opustili své příbytky, do kterých se nastěhovalo několik rodin, ale to nestačí. Přichází mnoho nových a nových lidí připravených pracovat a doufajících v nový začátek. Bohužel však není kde zapustit kořeny. Jednou z příčin je i ta, že nejen díky válce, ale samotným Němcům, bylo mnoho bytů zničeno. S řešením přichází architekt Cenko. Problém mají vyřešit kolektivní domy nazvané koldomy, jedenáctipatrové budovy s byty pro tisíce lidí. Zdá se, že se jedná o budovy připomínající současné panelové domy, které se u nás začaly stavět již v 50. letech hlavně z důvodu vyřešení neuspokojivé bytové situace. I zde je patrný vliv Sovětského svazu na autorku a její tvorbu. Stavba domů nazývaných Chruščovka (podle Nikity Chruščova) odstartovala v padesátých letech v SSSR řešení bytové krize. Domy bylo možné díky panelům vybudovat velmi rychle, a tak v co nejkratším čase obstarat bydlení pro co nejvíce lidí. Nepochybuji o tom, že autorčina inspirace pramení ze SSSR.

Budovatelská próza se opírá o mladého pracujícího člověka a ani v tomto případě tomu není jinak. Na pomoc přicházejí brigádníci, ochotni pomoci při stavbě nových domů.

„To chceš stavět domky? A budete to umět?“

„To se přeci naučíme, tati.“

„Já vím, a co ty, ty přeci musíš študovat.“

„Samozřejmě, ale budu tam taky chodit pomáhat na sobotu a na neděli a vůbec, jsem přeci taky svazák.“?

„To se budete muset nejdřív dohodnout s vedením závodu.“

„Však jdeme s Jitkou hned zítra na Adamce. Z ústředí přijedou další pozitří. Bude to stavba mládeže.(str. 284-285)

Myslím si, že poselství, které má za úkol tato kniha předat, je nevzdat se. I přes veškeré problémy, které si představitelé v tomto románu vytrpěli, i přes všechnu těžkou a nekonečnou práci nakonec dospěli ke svému cíli. Jejich snažení, které se zdálo nekonečné, se vyplatilo. Dokázali vlastníma rukama a pílí obnovit a zprovoznit zničenou továrnu, která zajistila jim a jejich dětem práci, obživu a novou budoucnost.

5.2 Slunce v údolí

Nepatrně odlišným dílem je Slunce v údolí od Alexeje Pludka. Než se zaměřím na toto dílo, ráda bych uvedla opět pár faktů z autorova života.

Pludek se narodil roku 1923 v Prostějově. Byl českým prozaikem, dramatikem a novinářem. Silně propagoval komunistický režim. Od roku 1990 se silně angažoval v politice a v roce 1996 dokonce kandidoval za Komunistickou stranu do Senátu. Budovatelským tématům se věnoval převážně v raném období své tvorby. Umírá v Praze v roce 2002.

Tato kniha se mi líbila nejvíc. Celý děj se odehrává v přírodě. Jako u ostatních knih, i zde se odráží budovatelský záměr. Hlavním motivem je příroda, jejíž popis zahajuje i uzavírá celou knihu a je zde mnohonásobně líčena v průběhu celého děje. Dalším předním rysem jsou skupiny mladých brigádníků, kteří dobrovolně přijíždějí na stavbu, zadarmo tvrdě pracují a jsou hrdí na to, že mohou pomáhat budovat svou vlast. Jednou z dívek, která přijíždí na trať, je i Marienka, studentka. Celý děj knihy se odehrává během pěti

měsíců a končí 1. září. Pojednává o stavbě Trati mládeže na Slovensku. Řeší se neustále stejné problémy, a to, jak lépe, efektivněji pracovat, vše se točí kolem normy, vyhlášek, morálky, rutinní práce a správných hodnot. Krásným příkladem morálky a působení na upevňování hodnot mladou generací je Marienčin náhlý odjezd z brigády, výčitky, které pocítila při čtení dopisu od přátel z brigády, v němž jí nic nevyčítají a mají zájem jen o to, jak se jí daří.

Ke konci je připsáno několik vět jinou rukou. A pod nimi podpis Urban- je to on! Přece si na ni vzpomněl! A jak pěknými slovy! „Marienko“ - píše „pozdrav z dnešního krásného dne a přesvědčení, že se brzy setkáme...těší se...“ Vida, těší se! A já, co já? Utekla jsem. Pro nic za nic. Byla to chvilka slabosti. Doma jako by se nic nestalo, všechno je při starém, a když večer vypráví, jak to chodí na trati, poslouchají ji sice, ale v jejich zájmu cítí strojenost, shovívavost, nic opravdového a upřímného. A tam zatím všichni žijí tak, jak ona žila, v plném, pracovitém a rušném prostředí, nic se na ni nehněvají a ještě ji pozdravují!(str. 115-116)

Tyto výčitky způsobí okamžitý návrat drobné dívenky na trať a ještě usilovnější zapojení do práce.

A za několik hodin vystoupila na silnici, kde se nedávno ztratila Míšovi. Do tábora šla pěšky. Kousek za řekou se skryla do lesa a svlékla své městské šaty; v aktovce měla svůj brigádnický úbor a pracovní boty, vytáhla vše a hladí to téměř posvátně. (str. 117)

Dopis však nebyl jen jakýmsi obyčejným psaním. Skrývalo se v něm víc. Soudruh Urban přišel s návrhem a předložil ho členům brigády. Měl v úmyslu tak nezištně zapůsobit na její charakter a city. Věděl, že se jedná o poctivou nezkaženou dívku, že ji takový dopis přiměje k přemýšlení a návratu. Jednalo se o jakýsi druh psychického nátlaku, o jeden z několika manipulativních činů, který Urbanovi vyšel.

Ivan Bílek, student VŠ, povolán jeho přítelem ze studií Balážem, přijíždí do zářezu (pracoviště), aby se stal hlavním plánovačem. Jeho úkolem mělo být přepracování starých a zavedení nových norem. Dřívější normy, podle kterých se hodnotila práce na

jednotlivých úsecích, byly nespravedlivé. Hned od počátků se setkává v táboře s odporem proti svému snažení a nechápe, za jakým účelem byl do tábora povolán.

Vyplýtváš mnoho energie a zbytečně. Chceš zavádět nové normy. Ted' už to, upřímně řečeno, nestojí za to.“ „ Já tě, Jožo, nechápu. Sám jsi mne volal, proč jsi mne teda zval? A jaký je zde úkol plánovacího oddělení, když ne takový?“ „ Víš, to je složitější záležitost. (str. 72)

Přes to vše Bílek snažení nevzdává a pokračuje i přes nevoli vedoucích hlavního štábu v tvorbě patřičných úprav. S řešením a vypracováním mu pomáhá jeho asistentka Věra Petrová.

Příkladem uvědomění a symbolem budování jsou brigádníci Juraj, Karol a Pa'lo, kteří přijíždějí v květnové brigádě a hned zpočátku protestují proti brigádě a hlavně proti tomu, že jim byl za práci slíben plat, že byli tudíž obelháni. Paradoxem ale je, že nakonec zůstávají na stavbě ještě déle, než jejich první brigáda trvala, a dobrovolně tvrdě pracují dál. Uvedu pro srovnání tři úryvky, z nichž je patrný postupný vývoj těchto postav v díle a jejich uvědomění. První úryvek zobrazuje jejich snahu dostat se zpět domů.

„My chceme domů,“ odmítá další vyjednávání Pa'lo.

„ Ne, není to možné. Dnes už ne. Lituji, že jste se stali obětí nesvědomitého funkcionáře. Bude potrestaný. Ale vy jste dobrovolně podepsali závazek, s vámi náš budovatelský kolektiv počítá a měsíc zde již musíte zůstat. Odejít je vyloučeno.

„ A když utečeme?“

„ V tom případě,“ – Urban učinil významnou zámlku, - „váš velitel tábora měl pravdu. Bylo by to porušení přísahy, a to se trestá. Jako u vojáka v poli.“ (str. 46-47)

Ve vývoji následuje změna tehdy, když jako trest dostávají práci navíc, která trvá přes noc. Celá jejich brigáda jim přijde na pomoc a chlapci díky kolektivní a přátelské pomoci mění svůj dosavadní postoj. V kontrastu s jejich počátečním přesvědčením se zobrazuje jejich tvrdá práce. Druhá pasáž pak zachycuje nepochopitelný obrat a pokračování v práci, i když už dávno měli nasednout do vlaku a odjíždět směr venkov za svými rodinami.

„Za hodinu jede vlak!“

„Tak si jed!“

„Co bych jezdil? Mohu dělat co chci. Jako ty.“ Paľo se na něho jedním okem zadíval, pak se zase dívá na mouchy na stropě a natáhl k Jurajovi ruku: „Dej mi cigaretu!“ A tak tam zůstali oba, leží na kavalcích, počítají minuty, až budou mít jistotu, že vlak už odjel a že se nedá nic dělat. Za hodinu Paľo vstal a řekl: „Je už stejně pozdě.“

„Je,“ zněla odpověď. Když vyšli ven, spatřili nahoře na skále Karola. Seděl tam a díval se do údolí. Vylezli si pomalu k němu a zůstali tam až do samého západu slunce.(str. 147)

Poslední ze tří úryvků na mě působí dojmem propagace a představení již hotového uvědomělého „nového člověka“, kterým je v tomto případě Karol. Ten se odmítá vrátit na vesnici ke svému starému životu, ale došel k přesvědčení, že jeho budoucí životní směr se bude ubírat vstříc budování.

Tento plán už v sobě nosí několik dní a teprve dnes, když slyšel soudruha prezidenta, když slyšel jeho krásnou slovenskou řeč, kterou mluvil přesto, že je Čech, když slyšel jeho slova o tom, jakou zemi si vybudujem, tu smazal rázem poslední zbytky obav a rozhodl se. Půjde do Ostravy.(str. 380)

Velmi často opakujícím se motivem je láska a cit ve všech podobách. Nejprve hned v počátcích zaznamenáme Bílka, jak opouští milovanou Milenu a vydává se vstříc budovatelské budoucnosti. Dá se říct, že láska v tomto případě ustupuje do pozadí před obrazem a vidinou nové a lepší budoucnosti, která se před lidmi rýsuje. Nemluvě o tom, že pro Bílka jako studenta byla tato nabídka velkou příležitostí. Láska vzniká i zaniká mezi ostatními postavami v díle. Jedná se hlavně o vedoucího hlavního štábu soudruha Urbana a Věru, jejichž láska už vychladla a Urban se proto upíná na mladou a naivní Marienku. Co se týče Urbana, je to typický svůdník a děvkař. Nejen, že svým jednáním ublížil Věře, která se s ním po zjištění celé aféry rozchází, ale ublížil i mladé dívce, která se do něho zamiluje, ale bohužel je časem odmítnuta. Tíhu své lásky neunes a pokusí se spáchat sebevraždu.

Všechno je pryč, lomí děvčátko rukama, všechno je marné, nic nezbylo než uschlá tráva a střepy, konec mládí a radosti, konec nadějí a snů. Jde a zastaví se, mlčí, ač by nejraději křičela, brouzdá se studenou rosou, aniž cítí chlad, jde zvolna loukou a zastavuje se uprostřed ní, neboť neví, kam nyní, všechno je lhostejné, život pozbyl smyslu. (str. 324)

Jako nešťastná láska s téměř tragickým koncem objevuje se zde i tajná a zpočátku neopětovaná. Jedná se o lásku Balážovu k již zmiňované oklamané Věře a také o Míšu, který miluje malou Marienku. Milostných pletek, vyznání a tužeb se zvláště v této knize objevuje mnoho. Řekla bych, že se to sem i hodí, pokud vezmeme v potaz neustálý popis krás okolní krajiny. Vše je ale proti ostatním příběhům trochu zmatené. Zdá se mi, že ti, kteří někoho milují, milováni jím nejsou a naopak. Důraz je v knize kladen nejen na lásku, ale i na mezilidské vztahy, které se formují na pozadí práce a kolektivu. Jedním z úryvků bych ráda toto tvrzení doložila.

Lidé zjemňují vzájemné vztahy; je to podivná a krásná lidská vlastnost, ve slotě se přikrčit jeden ke druhému a podat mu kousek chleba, vzdát se pro něho suché košile a vyměnit mu lopatu za jinou, s lepší násadou. Podivný a skoro svatý- nelze to nazvat jinak- vztah zde vznikne mezi mládenci a dívkami. (str. 269).

Vznikají i přátelství nová, například vztah mezi oběma Urbanem podvedenými děvčaty Věrou a Marienkou.

„ Ty... Věro... neplač,“ řekla se sklopenýma očima. Věra na ni hledí užasle. Nejdříve chtěla vyskočit a stáhnout tvář do hněvivé masky. Pak se zarazila, neboť v Marienčině hlase bylo něco, co není výsměchem ani nepřátelstvím. Nakonec pochopila a uchopila Marienčinu dlaň do svých obou rukou. (str. 302)

Jako Bílkova láska k ženě, která byla ohrožena jeho odjezdem, je v ohrožení i vztah s přítelem Balážem. Kvůli stavbě se dostávají do sporů a jejich odlišné názory je od sebe oddělují.

Baláž zamrkal očima, pak vstal. Ivan učinil totéž. Tak stojí chvílku podle sebe, ve skutečnosti však jako by stáli proti sobě. Oba se vyhýbají vzájemně svým zrakům. Jako by kdosi mezi ně hodil kus kamene, jako by cizí ruka rozčeřila dosud klidnou hladinu jejich přátelství. (str. 74)

Nevím to jistě, ale možná chtěl autor vyzdvihnout, jak důležitý je socialismus, budování a jak nedůležitě oproti tomu vypadá a jeví se dlouholeté přátelství dvou lidí. Velmi se mi líbí autorovo zamyšlení se nad celou touto situací (podáno prostřednictvím Balážových myšlenek) a úvaha nad tím, co má vůbec cenu a nad samotou.

A Baláž stojí na jednom místě, obklopen procházejícími se lidmi, kteří sledovali výstup a nyní mlčí, dívá se za Ivanem a cítí kolem sebe pustotu, jakou ještě necítil, co je na trati. Jako by odcházel on sám po silnici, zablácené po krátkém ranním dešti, a nechal všechno za sebou, zbytečné lopocení, spory, při čemž člověk i nejlepšího přítele pro nic za nic ztratí- a co tím dobrého udělá? Bude stát trať, ale stála by i bez něho. A ta samota! Dokonalá samota kolem! Fuťko – nepřítel. Urban – totéž. Věra – jako by nebyla. Inženýr je ke všem stejný. A Ivan, přítel, kterého sem dovedl, kterého prosadil za hlavního plánovače proti názorům velitele a přes odpor Urbana i ostatních členů hlavního štábu, i ten je na opačném břehu. (str. 200)

Slunce v údolí dává možnost nahlédnout do nitra postav, jejich citů a prožitků. Co jim působí účast na stavbě, co je trápí, čím si každý den procházejí. Příkladem je náhled do Marienčiny mysli a smutek, který v prvních dnech příjezdu na trať prožívala a což byl nejspíš jeden z počátečních impulsů k jejímu pozdějšímu útěku.

Marienka se tak rozlítostnila sama nad sebou, že jí práce přímo padá z rukou; rozhlíží se po ostatních, skrývá se do osamělého koutku a nakonec mizí na okraji zářezu, neslyšitelně se přehoupla přes převislý okraj skály, doškrabala se na stezičku k táboru a kryta černým křovím, kráčí tiše, plna bezmezného hoře, směrem k táboru. (str. 83)

Své pocity a vzpomínky projevuje i další postava - Věra. Vzpomíná na dětství a chudobu. Smutek postav se odráží i v následujícím úryvku. Zajímavé je, jak rychle si člověk zvykne

na své okolí, na lidi, na tvrdou práci. Tento smutek však nepramení z utrpení a vyčerpání, ale z vidiny blížícího se odjezdu brigádníků.

Ale náhle se stane, že mezi veselými tvářemi, uprostřed odpoledního sportovního zápolení, vyroste jakýsi smutek. Z ničeho nic, jako by se sem vkradl shůry nebo vyrostl přímo ze země pod nohama – je tu a sedí ve tváři česající se dívky nebo mladíka, který na prkenném stolku před barákem píše domů dopis. Je to smutek brzkého loučení. Vždyť zanedlouho pojedou auta, naložená mladými lidmi, po silnici z tábora k nádraží. Budou se dívat zpět, budou mávat na tábory, které potkají cestou, ale to již budou budovy téměř opuštěné, pracoviště tichá a smutná, to bude návrat domů, do města, na vesnici, do závodu nebo do školy, bude to odchod navždy, neboť mnohý již nikdy tato místa nespatrií. (str.126-127)

Inspirace modelem Sovětského svazu a nátlak na zvýšení intenzity práce se odráží i v literatuře s budovatelskou tematikou. Cílem je zrychlit a co nejdříve dokončit stavbu. Právě proto probíhá soutěžení mezi jednotlivými skupinami pracovníků, proto je potřeba zavést normy, které by soutěž učinily spravedlivou. O nových normách nechce slyšet vedení generálního štábu, především soudruh Fuťko.

Hledí na fotografie, pak zase na Ivana; v jeho obličejích je znát zápas mezi chutí vybuchnout a mezi snahou ovládnout se. Za několik vteřin, v nichž se oba měří očima, zabodnutýma do sebe navzájem, jako by se dva jeleni zaklínili svými parohy, mluví Fuťko klidně a rozvážně: „Tabulky, které chceš, to je pořádná volovina. Obejdeš se bez nich docela klidně. Musíš se bez nich obejít, neboť jsem je hodil do kamen....“ (str. 76)

Vedení se zaměřuje převážně na to, jak dokončit vše v co největším předstihu a předvést se tak v pozitivním světle před představiteli komunistické strany. Domnívám se, že tento výjev uvedený v knize nemá daleko od pravdy. Pokud se někdo prokázal jako věrný stoupenec režimu, měl možnost snadného kariérního postupu a na to také spoléhají vedoucí postavy z knihy. Nejde jim o spravedlnost, ale o rychlost a výsledky.

„Podívej se, také důkaz. Inženýr tvrdil, že tato propust' bude skončena v květnu. Kdy myslíš, že jsme ji dohotovili? Nehádej! Bylo to počátkem března. Viadukt je již skoro hotov

a podle jeho plánů měl být někdy v listopadu. Vidiš, tak vypadal...kdy?“ Futko obrací fotografii a čte datum na druhé straně, „na počátku února. A dnes je červen. To je přece tempo. Není divu, že je proti tomu, za první republiky tak nestavěli. To je staré myšlení....“ (str. 77)

Soudruh Fuťko dal na sjezdu strany slib, že trať bude dokončena o půl roku dříve. V tom případě je jasné, proč nemá zájem o nové normy a prosazuje, aby se pokračovalo jako doposud. Novinky vše jen zbrzdí.

Jak zmiňuje úryvek v předchozím odstavci, šlo o období nového myšlení, nové generace a nového člověka. V díle se téměř všude objevují mladí lidé a to nejen v tomto, ale i v ostatních budovatelských knihách. Jedná se převážně o brigádníky, studenty, a proto mě zaujal zobrazený kontrast mezi mládím a stářím a úvaha nad charakterem nového člověka. Typické je, že nový člověk by měl být mladý stoupenec komunismu, budovatel nové budoucnosti celé společnosti. Ano, tak by to mělo správně být. Ale z jakého důvodu? Autor předkládá úvahu, která toto tvrzení nevyvrací, ale připouští i jinou alternativu, která se liší od vžitě a akceptované.

„Jak si představujete nového člověka?“ ...„Myslím, že ta představa je u vás, mladých lidí, u všech stejná. Nový člověk, to musí být hrdina. Mladý člověk, odvážný, raději pěkný než ošklivý, výborný pracovník, všemi oblíbený, organizátor, musí mít smysl pro romantiku, musí být prost všech slabostí, miluje-li, tedy bez problémů a pokud možno musí být jeho láska spojena s jeho prací, jakýsi vzájemný pracovní vztah muže k ženě, ne? Zkrátka bojovník. A to je správné, ano, myslím, že máte pravdu.“ ... „Jenže ne vždy. Podívejte se na starého střelmistra. Tamhle jde. Vidíte ho. Já vám říkám, že ten člověk není o nic méně nový, než kterýkoli z mladých, kteří jsou zde na brigádě. Je starý a má své podivnosti, které my už nechápeme. Musíme mu je odpustit, je to spíše zvyk, než cokoli jiného. A ještě jiné chyby má. A přitom, tvrdím, je to nový člověk. Málokdo je ochoten uznat, že i on může být hrdinou dneška. Nevypadá na to. Není ani mladý, ani krásný, není ani příliš uvědomělý – pokud jde o slova a o znalosti – ani nedovede pronášet řeči. A proto na takové lidi zapomínáme.“ (str. 211-213)

Mládí je budoucnost, což neznamená, že stáří není.

Jedním z dalších rysů, typických pro dané období, který se v knize odráží, je nedůvěra, snaha zmanipulovat lidi, obrátit je proti sobě a obviňovat. Zářným příkladem je soudruh Urban, který obchází jednotlivé pracovníky, nabádá je proti sobě ve snaze vytvořit si stoupence na všech stranách a mít možnost kontrolovat celkové dění. Chce se zavděčit všem, mít své špehy všude a díky jeho charakteru se mu to daří. Jeho osobnosti podlehne Mišo, Marienka i Baláž. Nejprve zmanipuluje Míšu Bociana.

„Nechci po tobě nic jiného, než bedlivě sledovat události ve tvém táboře a ihned mi hlásit všechno, co se děje, ať se to týká kohokoli. Jedině kolektivním způsobem vedení můžeme zvládnout tento těžký politický úkol, výchovu mladého člověka na naší stavbě. Rozumíš?“
(str. 228)

To mu nestačí a zaměřuje se na ubohou Marienku, která mu je plně oddána a neodmítne mu nic.

Říká se už mnoho let, že ryba smrdí od hlavy. Rozumíš?“

„Ne,“ vydechla uděšeně, tušíc něco neočekávaného.

„Mišo,“ řekl lakonicky.

„Není možná!“

„Vidíš. Také bych to nikdy neřekl. Neboj se, není to tak zlé. Jen dozoru je třeba, ničeho jiného.“ (str. 231)

Nakonec se orientuje na Bílka, záměrně se pokouší urovnat jejich vztahy a naklonit si ho na svou stranu.

„Ten Fuťko je ale blbec!“

A zase dost. Ačkoli byl Ivan překvapen ještě víc než prve, ovládl se a opět nepohnul ani svalem. Nedávno slyšel kus Urbanovy hádky s Fuťkem a to mu ho poněkud přiblížilo....Během Urbanovy řeči Ivanova nedůvěra tála a nakonec z ní nezbylo víc než ze zimních střechýlů pod jarním sluncem.(str. 234-235)

Je to intrikán, který se nezastaví před ničím.

Urban odchází spokojen. Málokdy mohl pouhými několika rozhovory udělat takový kus práce, politické a kádrové práce, jako hovorem s Míšou, Marienkou a Ivanem.(str. 236)

Nakonec zradí i velitele Fuťka, který ho celou dobu podporoval a společně utvářeli vedení stavby.

Nedocházelo jen ke zradám mezi lidmi, ale některé pasáže dají nahlédnout, jak to tenkrát v době režimu fungovalo, jak bylo možné dosáhnout úspěchu, jak se osoby dostávaly do svých pozic a podle čeho byly vybírány.

Mám s tebou své plány, jistě nebudeš chtít po skončení stavby jít zase někam na okresní výbor svazu, byla by tě stejně škoda. Schopné lidi potřebujeme na vyšších místech. A já si mám vybírat kádry pro jisté funkce. Ovšem – musejí to být kádry prověřené a kromě toho takové, které se dovedou dívat kupředu. A nechodí se vším mezi masy...Soudruzi budou dbát jeho rad, až bude vybírat kádry na vyšší místa, a on bude vybírat jen ty, kteří se opravdu osvědčili, to je dodržovali jeho linii, plnili příkazy a mnoho nemluvili.(str. 196-197)

Překvapivým poznatkem je odmítání víry komunistickou stranou. Nejpravděpodobněji je hlavním důvodem odmítání jiných ideologií, které by mohly ohrozit nebo narušit tu jednu, v té době jedinou a správnou.

Je vám doufám známo, že mnozí naši brigádníci podléhají jedu starých ideologií a že na příklad chodí do kostela. Ba, dokonce se tam někteří modlí. A navíc chtějí i ke zpovědi....Největší zájem má naše strana o duši každého člověka a o jeho ideovou vyspělost. A takovým příkazem dneška je boj proti náboženské pověře. Rozhodl jsem se tedy, abychom mohli lépe paralyzovat zhoubný vliv středověkých pověr, že požádám veleb...totiž jistého kněžourka, aby odsloužil svou modloslužbu přímo zde, na naší stavbě.(str. 237)

Domnívám se, že strach z víry pramenil ze strachu před vštěpováním jiných hodnot. Znevažování a zlehčování náboženství je vidět i na použitých slovech v předchozím úryvku, kdy je o knězi psáno jako o „kněžourovi“. Takový výraz sám o sobě

nepůsobí zrovna dvakrát lichotivě. Podobně je to i s výrazem „modloslužba“, který je také záměrně použit.

Podle mého názoru je tento román skvělým příkladem převažujících hodnot socialismu a jeho prosazování u široké veřejnosti v tomto případě prostřednictvím literatury. Zvolila jsem několik vět a úryvků z knihy, které toto prezentují a podle mě jsou voleny a napsány přesně tak, aby působily na samotného čtenáře. Nebo alespoň já jako čtenář jsem si jich nemohla nevšimnout.

Je pro nás ctí patřit mezi nejpřednější budovatele socialismu. A mezi ty patříme. Jsme největší stavbou mládeže v současné době. Zde se kalí nový člověk, člověk nového myšlení a nové morálky (str. 149-150).

6 Komparace děl

Srovnání děl bude provedeno z hlediska tématu, prostředí, postav, jazyka a časového intervalu.

Když jsem se zpočátku pročítala stránkami těchto dvou knih, ale i jiných budovatelských románů, zjistila jsem, že se jedná o díla sobě velmi podobná. Je jasné, že budovatelská próza je nějakým způsobem korigována a má své cíle, svůj námět a víceméně sám název označuje, o čem by dílo mělo být. Jak už jsem zmínila na předchozích stránkách, i zde se jedná o tvoření něčeho, o budoucnost, která je v knihách znázorněna jak jinak než optimisticky. Ve chvíli, kdy jsem se nad nimi zamyslela hlouběji při samotném psaní této práce, cítila jsem, že jsou si podobná možná tématem a sdělením, která mají čtenáři předat, ale ve skutečnosti se každé z nich nepatrně liší. Myslím si, že každé z děl má pár svých specifik a odráží i životní zkušenost autora. To si troufám tvrdit už z toho důvodu, že každá z přečtených knih na mě působila jinak. Vše je samozřejmě ovlivněno i osobností čtenáře a tím, co je ochoten přijmout a co ne.

6.1 Téma

Téma je v obou dílech téměř shodné. Oba autoři se zaměřují na zdůraznění práce, výstavby a utváření budoucnosti. Lidé jsou na svou práci hrdí, pracují tvrdě a neúnavně. Objevuje se spolupráce, pomoc jednoho člověka druhému. Lidé se přátelí, společně se baví a tráví svůj čas v kolektivu. Na druhou stranu jsme v obou dílech svědky rozkrádání, sabotáží, intrik, nátlaků, stávek, donášení a manipulace. Hlavní hrdinové těžce a hlavně neustále pracují na úkor vlastního osobního života, rodiny či milostného vztahu. To vše, co jsem v předchozí větě uvedla, je silně podceňováno, do popředí se dostává práce na stavbě, kolektiv a schůze. Kdy tedy měly postavy možnost věnovat se sobě a vlastním životům?

Dalším společným rysem těchto dvou románů je plnění plánů. Ty jsou zadávány proto, aby bylo možno dokončit zadaný cíl včas. Není plán a cíl, není tlak a tím pádem se snižuje výkonnost. Toto je možné doložit již z historie. Proč by jinak vznikaly dvouletky, pětiletky. Koncepce těchto plánů překvapivě nepochází odjinud než ze Sovětského svazu. Toho si byl vědom jak Alexej Pludek, tak Alena Bernášková. Oba ve svých dílech

zachycují totéž, i když trochu jinak. Pludek využívá soutěžení, což je jakýsi druh motivace pro dělníky a studenty. Sami se snaží, chtějí být lepší, soupeří mezi sebou a tím i předčí plnění zadaných plánů. V díle Bernáškové postavy samy dospívají k závěru, že je potřeba něco podniknout, vytvořit si koncepci, která by jim pomohla urychlit celou rekonstrukci a obnovení závodu.

Čas se krátil pod rukama. Připravovala se dvouletka. „Hlavní zásada je urychlit rekonstrukci, zdokonalit výrobu, která už běží, a hlavně zvýšit výrobu vedlejších produktů,“ začal předseda poradu a připojil dlouhou řadu vývodů. (str. 228)

V obou porovnávaných dílech nalezneme cit a lásku, která vzniká převážně mezi dvěma mladými lidmi, pracovníky či brigádníky. Není ale výjimkou narazit na dlouho trvající vztah mezi manželi. V těchto dílech v žádném případě nejde o znázornění citu s nějakým erotickým podtextem. Objevují se pouze náznaky náklonnosti, opatrná vyznání, představy a touhy, procházky po okolí a tvorba citových pout. Tak jako v životě, i v těchto budovatelských románech se objevuje zklamání z lásky, vystřízlivění, lidé trpí a trápí se pro lásku k někomu, kdo jim ji neopětuje. Skvělým příkladem je osud Míši z románu Slunce v údolí, který byl bezmezně zamilován do Marienky, jež milovala Urbana, který ji zradil. Co mne zaujalo a s čím jsem se setkala pouze v jednom z těchto románů, je domácí násilí. Zmiňuje se o něm Alena Bernášková v díle Cesta otevřená.

Ale Libal řádl jako pomínutý, když o tom návrhu slyšel. Bil svou ženu a miloval ji střídavě. „Vycepoval jsem si ji, ta vydrží,“ prohlašoval a žárlivým pohledem přejel to, co mu z ní uprostřed jejich společného života zbylo.(str. 159-160).

„Tak vy si jdete pro Anču? Povídám, jdete si pro ni? Tak si na to pozvete celej regiment. Budu ji hlídat. Nepůjdu do práce, abyste mi ji za zády neodvedli.“

„Vy ji chcete zabít.“

„Cože říkáte, zabít? A co kdyby! Mám na to větší právo než vy. Nedovolím, aby na ni někdo sáhnul.“(str. 161)

První, co mě napadlo, když jsem tyto řádky četla, je možná spojitost mezi autorkou a jejími myšlenkami zakomponovanými v románu. Možná měla s domácím násilím či podobným násilím zkušenost. Myslím si, že se tato tematika objevuje v díle převážně proto, že autorkou je žena.

Byla jsem zvědavá, když jsem její dílo začínala číst, zda naleznu nějakou větší odlišnost, něco, co ji bude diferencovat od ostatních autorů mužského pohlaví. Byla jsem překvapena nejen domácím násilím, ale násilím vůbec. Zastávám názor, že tato kniha zobrazuje často násilí, sebevraždy a týrání v porovnání s druhým románem a i s dalšími romány s budovatelskou tematikou, které jsem dosud měla možnost přečíst. Samozřejmě se nejedná o přehnané odpuzující líčení krutostí páchaných na lidech, ale téma smrti se zde objevuje více než jinde. Počínaje ubitím Andrejka, což byl zajatec, který pracoval v Hadráku ještě před osvobozením.

Franta Lebeda pak za nimi chodil, jak často mohl. Včera tam byl naposled, protože budou pracovat na opačném konci fabriky. Andrejko mezi nimi nebyl. „Ubili,“ řekl Frantovi mladičký bezzubý Rus, kterému se říkalo Bolševik, protože kdykoli se ho Němci zeptali, kdo je, řekl: „Bolševik.“ Dali mu ránu, až padl, vstal, znovu se ho zeptali a znovu: „Já bolševik!“ Znovu rána a tak dokola, až se Němec nebo jeho přítel, kterého si na to pozval, neunavili.(str. 10)

Pokračuje to smrtí Honzy Krále, který spolkl neidentifikovanou pilulku, když ho Němci našli v lese, a ta ho zabila. Umírá i další mladík Tomík Rezek, který při honbě na partyzány dostal od Němce ránu do hlavy a na následky poranění nakonec umírá. Jirza umírá při nehodě v továrně, kdy omámen sirovodíkem uklouzl a spadl do kanálu. A v neposlední řadě nepovedená sebevražda Vambery. V kontrastu se smrtí se objevuje i prvek narození dítěte.

„Je čas, aby se šťastný otec něčím posilnil, a proto navrhuju odchod k nám. Je to tady jako v ženským pensionátě a to už pro nás nic není. Dneska je náš velkej den. Oslavujeme prvního staliňáčka. Dneska se nám narodil a dneska jsme taky připravili první kotel v elektrárně. Může se najíždět.“ (str. 72)

Úplným opakem tohoto díla je Slunce v údolí od Alexeje Pludka a zde je vidět velký rozdíl. Jde o trochu jiný typ románu, který je více pozitivní a také v sobě už neobsahuje tak markantně znaky doznívající války. V tomto díle se neobjevují postavy Němců, hrubší násilí. Do popředí Pludkova díla Slunce v údolí se dostalo hlavně budování a mládí. A důvod je prostý. Zatímco Slunce v údolí se odehrává po válce a lidé již nejsou svědky krvavého dění a nemusí se strachovat o svůj život, Cesta otevřená ještě zachycuje konec války a teror, který lidé museli snášet. Tomu odpovídají i první strany románů, z nichž jeden začíná popisem krásné jarní přírody, bzukotem včel, pípáním mládětek a druhý zmínkami o koncentracích, výstavbě továrny a pracujících zajatcích.

Závěrem k tématu bych se chtěla věnovat položené otázce, zda je patrný rozdíl mezi tvorbou mužského autora a ženské autorky. Jak už jsem zmínila, jediné, co mě překvapilo, je četnost násilí v díle Aleny Bernáškové, ale domnívám se, že důvodem zobrazené krutosti je co nejautentičtější vyobrazení tématu a celé doby, která je s tím spjata.

6.2 Prostředí

Jedním z rozdílů, kterým se od sebe knihy odlišují, je prostředí, ve kterém se budování odehrává. V románu Slunce v údolí se téměř vše odehrává venku. Velmi často se opakuje líčení okolní přírody, která dotváří charakter celého románu. Popisovány jsou krásné slunečné či blátivé dny, noční krajina, okolí celého tábora, lesy.

O dva, tři kilometry výše, proti toku potoka, je další tábor. Obraz na pohled stejný, dřevěné baráky, náměstíčko, kolem něho velký potok, za ním louka a vysoká lesnatá stráň. Či: Na lukách už mizejí poslední bílé skvrnky kopretin, dávno jsou ty tam pozdní petrklíče a žluté sasanky. Místo nich se vztyčily na svazích podle cest vysoké, jak planoucí svíce čnicí stvoly divizen. (str. 14)

Na rozdíl od popisu převážně venkovních prostor a přírody druhý román Cesta otevřená je spjatý s továrnou, a proto není překvapením, že prostředí románu se téměř celé soustřeďuje na továrnu a výjimečně na její okolí.

Uprostřed obrovské komíny elektrárny, dva z nich už dýmají, a dál řada menších na jedné uzdravené koloně karbonizačních pecí. Z dálky to vypadalo jako přístav s komíny jedné lodi vedle druhé.(str. 146)

Je jasné, že daleko lépe na čtenáře zapůsobí představa nádherné jarní krajiny, luk a polí než popis továrny zničené požárem a výbuchy zničených prostor. Na druhou stranu právě tady se odráží autor, jeho záměr a směr působení jeho díla. Anebo se přece jen nejedná o záměr? Pokud bychom se zamysleli nad roky, ve kterých byla díla těchto dvou autorů vydána, logicky bychom dokázali vydedukovat, že rozdíl pěti let mohl ovlivnit celou koncepci děl. Bernášková vydává své dílo v roce 1950, zatímco Pludek až v roce 1955.

6.3 Postavy

Co se týče postav, v obou dílech se objevují převážně přívrženci komunismu, mladí brigádníci, dělníci, inženýři, ale i zrádci. Jedním ze zrádců je i soudruh Urban z románu Slunce v údolí. Tato postava se neštítí ničeho. Zradí svou dívku Věru, poté i Marienku, která byla jeho další dívkou, a nakonec podráží nohy veliteli Fuťkovi, který po celou dobu stál na jeho straně. Tváří se jako přítel, ale přitom odesílá dopis Komisi stranické kontroly s obsahem, který odstraní Fuťka z jeho velitelské pozice.

...A proto jsem se rozhodl požádat, aby byla přešetřena činnost velitele Fuťka, který se mi v poslední době začal jevit jako člověk, který sešel na scestí a dal se cestou izolace a zrady na dělnické třídě...(str. 315)

A proč? Pro moc. Manipuluje s lidmi, lže, štve je proti sobě a snaží se mít celý tábor pod svou kontrolou. Chce, aby mu lidé donášeli.

„Nechci po tobě nic jiného, než bedlivě sledovat události ve tvém táboře a ihned mi hlásit všechno, co se děje, ať se to týká kohokoli. Jedině kolektivním způsobem vedení můžeme zvládnout tento těžký politický úkol, výchovu mladého člověka na naší stavbě. Rozumíš?“ (str. 228)

Velmi zajímavé je však to, že se jedná o mladého člověka. Urban je přibližně stejně starý jako ostatní brigádníci v táboře a přece se mu i v jeho mladistvém věku daří obalamutit ostatní a zmanipulovat je. Nemá a ani nemůže mít přátele, jelikož jedná jen ve svém vlastním zájmu a pro úspěšnou budoucnost je schopen podrazit kohokoliv. Nikomu nevěř, jen straně. Ale co je strana? To jsou přeci lidé.

Myslím, že charakter nejen Urbana, ale i velitele Fuťka naznačuje, že lidé jsou již od mládí vedeni a formováni politikou. To, co vidí kolem sebe, je formuje a dotváří jejich charakter. Domnívám se, že autor chtěl upozornit právě na nízký věk postavy v kontrastu s funkcí, kterou zastává.

Motiv donášení informací se objevuje i v druhé knize. Postava Krejzy, vedoucího továrny, je typickým příkladem člověka, který potřebuje mít přehled a nechá si na ostatní donášet dělníkem Vamberou.

Vambere odpovídal, jak nejlépe dovedl, na dotazy o různých lidech na oddělení a ze samé horlivosti si tu a tam ještě něco přibájlil, když se mu něco nezdálo dost významné. Lichotilo mu, že pan doktor velmi pozorně poslouchá a jen občas ho přerušuje krátkým dotazem. Nakonec byl upozorněn, aby se o této návštěvě ani o příštích nikde nezmiňoval, ani doma, a směl jít. (str. 223)

Pod tíhou svého vlastního svědomí pak páchá sebevraždu, která se mu nepodařila.

Ten chlap se přeci pořádně přiškrtl. „, Když na mně něco budou chtít, udělám to zas.“ (str. 295)

Z mého pohledu kladnou, ale z pohledu režimu možná zápornou postavou je soudruh Bílek. Typický mladý vzdělaný člověk, student vysoké školy, charakterizovaný jako poctivý, tvrdohlavý a zarputilý. Snaží se za každou cenu prosadit nové normy, svou tvrdohlavostí jde, jak se říká, hlavou proti zdi. Svou pílí nakonec dosahuje prosazení, ale žádné zásluhy ho za těžkou a zdoluhavou práci nečekají. Odjíždí z trati, vrací se do Prahy silnější a obohacen zkušenostmi.

Tak tedy sbohem, daly jste mi mnoho, mé dny na stavbě! Daly jste mi nové oči, napřímily jste mne, i vám děkuji, kteří jste na mne byli zlí. Neboť zlí lidé nastavují zrcadlo a v tom jsou zveličené tvé chyby. A díky za toto zveličení- aspoň je lépe vidím vlastníma očima, zděsím se jich a úporně je za sebou budu rvát.(str. 397)

A teď je možné si položit otázku, co to mělo vše za smysl? Jak bude Bílkův život dál pokračovat? Kdo ví.

V knize Slunce v údolí převažují postavy především mladých lidí, studentů, brigádníků, kteří se po prázdninách vrací domů ke svým rodinám a do škol. Obraz starého člověka se vyskytuje jen výjimečně v podobě střelmistra, který na trati pracuje společně s brigádníky. Naopak Cesta otevřená pojednává o zralých dělnících, o jejich rodinách, dětech, manželkách. Samozřejmě je i zde zmínka o mladé generaci, ale hlavním budovatelem a tvůrcem je převážně dělnická třída. Jako příklad bych uvedla dělníka Frantu Lebedu. Celý život fáral a po dokončení Hydráku byl povolán jako dělník na práci v továrně.

O mnoho zajímavější se mi zdají postavy některých žen v těchto dílech. Nevystupují zde jen jako matky a manželky, ale i jako přesochopné a odolné budovatelky. Ženy jsou schopny zastat stejně tvrdou práci jako muži. Román Alexeje Pludka zobrazuje rovnou dvě ženy takových kvalit. První z nich je Marienka, která i přes svůj drobný vzhled a mládí pracuje velmi tvrdě a Věra. To platí i pro jednu z hrdinek druhého románu. Jde o Magdu, která vychovává sama své děti a zároveň pracuje v továrně. Obraz silné ženy samoživitelky, schopné postarat se o sebe a svou rodinu, při tom i tvrdě pracovat a přičinit se tak pro celou společnost.

Došli až tam, kde pracovala Magda. Na rukou měla omotané hadry. Kubera se otřásl. Tady to pěkně táhne.

„Měla byste jít do jinýho oddělení, tohle není pro ženskou.“

„Já jí to nabízel. Ale prej si tady už zvykla a hodně si tu vydělá. A řeknu vám, že od té doby, co tady Magda dělá, si na tenhle úsek ani nevzpomenu. Třeba, když něco chytne, jiná ženská by se vším praštila a utekla. Nebo když praskne řetěz, ženský začnou ječet, a ne aby skočily k vypínači. Ale Magda, ta je jiná.“ (str. 196)

6.4 Jazyk

Jazyk děl je velice odlišný. Pludek používá většinou spisovnou češtinu, jíž mezi sebou postavy komunikují. Setkáváme se i s nářečím a výrazy typu děvčiska, řebříňák, dědina, střechýl neboli rampouch a jinými. Další z jazyků, který se mimo češtiny v knize objevuje, je i slovenština. Naopak Bernášková velmi často používá hovorovou češtinu, výrazy jako například náložema, velkej a jiné. Objevuje se nespisovná čeština, časté jsou profesionalismy z prostředí továrny. Všimla jsem si větší koncentrace jednoduchých a jednočlenných vět v porovnání s románem Slunce v údolí. Podle mého názoru jsou voleny převážně s úmyslem umocnění působení textu. Kromě Slováků, vyskytujících se v Pludkově románu, je zde zachyceno mnohem více národností. Není žádným překvapením, že hned po češtině se frekventovaně objevuje němčina a německá jména, ruština, francouzština od zajatců a v neposlední řadě romština spojena s příchodem Romů. Výrazy jako esesák, gestapák, partyzán a soudruh jsou typickou součástí obsahu tohoto díla. Z pohledu užití jazykových prostředků se tato dvě díla od sebe velmi liší a je to dáno převážně samotným autorem a odlišným obsahem každého z děl. Samozřejmě i oblastí, kde se román odehrává, a charakterem uvedených postav. Autor volí jazyk a slova tak, aby to posloužilo k co největší věrohodnosti díla. A právě zde je vidět ten rozdíl.

Alena Bernášková je velmi kladně hodnocena za jazyk, který propůjčila svým hrdinům v románu. Ráda bych ve své práci prezentovala hodnocení Jaroslava Boučka, který se v této pasáži zaměřuje právě na jazyk díla Cesta otevřená. Myslím si, že tento názor je velmi výstižný:

Dělničtí hrdinové našeho románu hovoří krásnou přirozenou řečí, bohatou obrazy, úslovími, plnou lidové bodrosti. Bernášková se zde dovedla vyhnout oběma extrémům, k nimž v takových případech může dojít. Řeč jejích hrdinů nenese stopy argotu, vulgární deformace, jakou někdy vkládají spisovatelé do úst dělníkům ve snaze o co nejvěrnější vystižení nějaké lidovosti. Na druhé straně jsou výrazové prostředky řeči postav vzdáleny té jednotvárné šedi, zbaveny jakékoliv individuality, k jakým se někdy dochází v honbě za

*tzv. jazykovou čistotou. Hrdinové Cesty otevřené mluví řečí plnou bodrosti a optimismu, proletářské bojovnosti.*¹⁵

6.5 Časový interval

Každý z románů se odehrává v jiném časovém intervalu. Zatímco Slunce v údolí zachycuje období od května do prvního září jednoho roku, Cesta otevřená popisuje obnovu a snažení lidí realizované během tří let. Jedná se, co se týče počtu stránek, téměř o stejně rozsáhlá díla. Nejspíš právě díky tomu si mohl Pludek ve svém díle dovolit uvádět rozsáhlé, třeba i stránkové pasáže popisu přírody, okolí a počasí. Někdy se jednalo o tak dlouhé pasáže, že bylo až nezáživné je číst, jelikož se stejně mluvilo o tom samém. Cesta otevřená je v tomto případě více detailní a přímá. Autorka nepoužívá tak bohatou slovní zásobu a zaměřuje se převážně na popis továrny.

---

¹⁵ Bouček, J. Román o Stalinových závodech, Československý spisovatel 1950, str. 362

7 Dědictví tzv. budovatelského románu

Již na přelomu 50. a 60. let 20. století je patrná stále intenzivnější snaha o vymanění z tlaku budovatelské koncepce umění.¹⁶ Na rozdíl od znázornění člověka jako součásti kolektivu se nastupující literatura zaměřovala převážně na člověka jako jednotlivce, kladla důraz na jeho jedinečnost a prožívání. Dochází k přeměně žánru společensko-politického na spíše společensko-psychologický.(odkaz294) Autoři navazují na budovatelskou tematiku, ve svých dílech se stále orientují na prostředí továren, staveb, venkova, ale již ne s takovým nadšením a ideálem, jako tomu bylo dříve. Nastává období „budovatelské deziluze“, kdy hlavní hrdina dospívá k vystřízlivění z dosavadních iluzí a dochází k myšlenkovému vývoji postav.

Spisovatelé mění svůj pohled a více si všímají přítomnosti a všedních obyčejných věcí. Zatímco budovatelská poetika se orientovala na „novou“ budoucnost a zobrazení „pohádkového“, možno použít i výraz „fikčního“ světa, poetika 60. let se zaměřuje na přítomnost a skutečnost. Také se objevovaly otázky: existenciální, zodpovědnosti jedince v mezní situaci, morálky.¹⁷

Postavy již nejsou popisovány jako bezchybné figurky zbavené běžných lidských nešvarů. Člověk je sám o sobě nedokonalý. To, co z nás dělá jedinečnou lidskou bytost, jsou právě naše chyby. Bohužel budovatelské romány s ničím takovým nepočítaly. Hrdinové těchto knih postrádají jakýkoliv náznak například fyziologických potřeb. Jsou prostě dokonalí, jako měl být právě sám tento žánr.

Mezi autory, kteří v tomto duchu tvořili svá díla, můžeme zařadit například Bohumila Hrabala, Vladimíra Párala či Milana Kunderu.

Co se tedy skrývá pod pojmem „dědictví“? Jde o to, že i když se budovatelský román jako žánr postupně vytratil, prvky, které ho tvořily, přetrvávají dále a to nejen v 60. a 70. letech, ale vyskytují se i dnes. Když se pozorněji zaměříme na současnou tvorbu, budovatelská tematika se objevuje téměř všude. Zapněte si televizi a sledujte seriál. Co v něm vidíte? Pracovní prostředí, mezilidské vztahy, proměny okolí, hierarchii nadřízenosti, podřízenosti a tak dále. To se samozřejmě netýká jen filmů, seriálů, ale i knih

---

¹⁶ Janoušek, P. a kolektiv Dějiny české literatury III. 1958-1969, 1. vyd. Praha, 2008, str. 293

¹⁷ Janoušek, P. a kolektiv Dějiny české literatury III. 1958-1969, 1. vyd. Praha, 2008, str.313

a divadelních her. Právě vztahy a práce tvoří převážnou část lidského života a každý z nás tyto problémy opakovaně řeší a řešit bude.

Po přečtení předešlých řádků je patrné, že ať už se budovatelský román formoval, přetvářel či vytrácel z literárního pole, jeho jedinečné myšlenky se nikdy zcela nevytratily a zůstaly alespoň částečně zakořeněny i v dalších žánrech.

8 Závěr

Cílem celé této práce mělo být především seznámení s budovatelským románem jako žánrem a poznání textů z hlediska tématu, prostředí, postav a jazyka.

Nejprve jsem se věnovala charakteristice situace v Československu po konci 2. světové války. Této část obsahuje převážně fakta a informace z knih, které jsem doplnila vlastními názory na celou situaci.

V kapitole číslo tři se mi povedlo položit velmi důležitou a podstatnou otázku, zda je možné vůbec pochopit budovatelskou literaturu z hlediska současné mladé generace. Nenalezla jsem odpověď, pouze kladu otázku, ale právě kladením otázek je časem možné od někoho dalšího získat odpověď.

Kapitola čtyři vystihuje obecnou charakteristiku budovatelského románu. Mým záměrem bylo přehledně a výstižně zpracovat danou tematiku jako celek a zároveň v jednotlivých pod-bodech zachytit složky struktury, jako téma, prostředí, postavy, jazyk a forma.

V kapitolách pět a šest jsem se již věnovala samotným knihám. Dovoluji si tvrdit, že tyto body přesně vystihly můj cíl a záměr. Nejen, že jsem se s jednotlivými díly a autory seznámila, ale samotná četba mi umožnila nahlédnout do situací charakteristických pro budovatelský román a pochopit tak lépe jejich význam. Veškerá má tvrzení dokládají příslušné úryvky z textu. Výslednou komparací děl jsem měla za cíl poukázat na schematičnost budovatelské literatury a na to, že jsou si jednotlivá díla v určitých situacích velmi podobná.

Poslední kapitolu jsem věnovala ústupu a přeměně budovatelského románu. Nicméně si myslím, že i když žánr sám o sobě budí dojem přežitku, jeho myšlenky denně prolínají naše životy.

Téma budovatelské literatury mě velice zaujalo, a proto není divu, že psaní celé práce pro mě bylo spíše zábavou. Velmi přínosným se ukázalo být shromažďování informací a práce se sekundární literaturou. Když bych se vrátila o rok zpět, kdy jsem o budovatelské literatuře neměla širší povědomí, musím konstatovat, že díky této práci jsem se obohatila o nové poznatky a vědomosti a tím si ucelila náhled na danou problematiku.

Ráda bych ještě jednou v závěru poděkovala panu PaedDr. Jiřímu Staňkovi CSc., díky němuž jsem měla možnost se seznámit s materiály, které bych bez jeho pomoci jen těžko sehnala a za jeho ochotu, s jakou se nejen mě, ale i ostatním studentům věnuje.

Doufám, že by tato práce mohla být v budoucnu přínosem pro ostatní.

9 Seznam zdrojů a literatury

Bernášková, A. Cesta otevřená, svazek 80 Praha : Československý spisovatel, 1950. 360 s.

Pludek, A. Slunce v údolí, 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1955. 402 s.

Janoušek, P. a kolektiv Dějiny české literatury II. 1948-1958, 1. vyd. Praha : Academia, 2007. 552 s. ISBN 80-7082-581-2

Janoušek, P. a kolektiv Dějiny české literatury III. 1958-1969, 1. vyd. Praha : Academia, 2008. 692 s. ISBN 978-80-200-1583-9

Janoušek, P. a kolektiv Dějiny české literatury IV. 1969-1989, 1. vyd. Praha : Academia, 2008. 980 s. ISBN 978-80-200-1631-7

Janoušek, P. Studie o dramatu, 1.vyd. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu Akademie věd České republiky v nakladatelství H&H, 1993. 153 s. ISBN 80-85778-04-1

Procházka, V. Dělníci a rolníci budují socialistickou vlast, svazek 7 Praha : Osvěta, 1951. 80 s.

Bouček, J. Román o Stalinových závodech, Československý spisovatel 1950, str. 362

Forst, V. K pravdivosti postav našich budovatelských románů, Měsíčník svazu československých spisovatelů, č. 3, 1956

Vlaším a kol. Slovník literární teorie, Praha, 1977

Wollman, F. Socialistický realismus jako kulturní epocha a styl umělecký, 1948, Dostupný z <<http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/antologie/zdejtin/2/wollman.pdf>>, 14. 3. 2012

Peřinová, R. Od budovatelského románu k psychologické próze (Jan Otčenášek, Edvard Valenta), 2011, Dostupný z http://is.muni.cz/th/341717/ffb/Od_budovatelskeho_romanu_k_psychologicke_proze_Jan_Otčenasek_Edvard_Valenta.pdf >, 14. 3. 2012

Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé, Ústavní zákon ze dne 9. května 1948, Dostupný z < http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html >, 14. 3. 2012

Socialistický realismus, Dostupný z < http://www.totalita.cz/vysvetlivky/soc_real.php >, 15.3.2012

Proces se skupinou Milady Horákové, Dostupný z http://cs.wikipedia.org/wiki/Proces_se_skupinou_Milady_Hor%C3%A1kov%C3%A9 >, 14.3.2012

Vodehnalová, J. Modelování prostoru v českém budovatelském románu, Dostupný z < <http://www.sorela.cz/web/articles.aspx?id=134> >, 14.3.2012

Alena Bernášková, Dostupný z http://cs.wikipedia.org/wiki/Alena_Bern%C3%A1kov%C5%A1kov%C3%A1 >, 3. 5. 2012

Alena Bernášková, Dostupný z <http://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/35482-alena-bernaskova.html> >, 3. 5. 2012

Alexej Pluedk, Dostupný z < <http://www.cesky-jazyk.cz/zivotopisy/alexej-pludek.html> >, 3. 5. 2012

Alexej Pludek, Dostupný z < <http://www.legie.info/autor/2651-alexej-pludek> >, 3. 5. 2012

10 Cizojazyčné resumé

The aim of this whole work should be, in particular, the acquaintance with the construction novel as the genre and knowledge of the texts from the point of view of the subject, environment, figures and language.

At first, I dedicated myself to the characteristic of the situation in the Czechoslovakia after the end of the World War II. This part contains predominantly the facts and information from the books which I completed with my own views on the whole situation.

In chapter number three, I succeeded to ask a very important and substantial question, whether it is possible to understand the constructive literature from the point of view of the present young generation at all. I did not find an answer, I am only asking a question, but exactly by asking the questions it is possible to get an answer from someone else in the course of time.

Chapter four describes the general characteristic of the constructive novel. My intention was to process the given subject matter as a whole in a well arranged way and appositely, and at the same time, to capture the structures, as the subject, environment, figures, language and the form in the particular sub-points.

In chapters five and six, I already dedicated myself to the very books. I have the honour to say, that these points exactly depicted my objective and purpose. Not only that I got acquainted with the individual parts and authors, but the very reading has allowed me to take a look in the situations characteristic for the constructive novel, and to understand so better their importance. All my claims document the relevant extracts from the text. The aim of the resulting comparison of works was to point out the schematic character of the constructive literature, and that the individual works are very similar in certain situations.

I dedicated the last chapter to the decline and transformation of the constructive novel. However, I believe, that even if the genre itself gives the impression of anachronism, its themes get through our lives every day.

The subject of the constructive literature captured my attention very much, and that is why there is no wonder that writing of the whole thesis was more fun for me. The

gathering of information and the work with the secondary literature turned out to be very beneficial. If I came back a year ago, when I had not broader awareness of the literature, I have to say that thanks to this job I have enriched myself by the new knowledge and the findings and reintegrated the view to the given issue by this.

In conclusion, I would like to thank to Mr. PaedDr. Jiří Staněk CSc. once more, thanks to whom I had the opportunity to get acquainted with the materials, which I would get only with difficulty without his help and his willingness, with which he dedicates himself not only to me, but also to other students.

I hope that this work could be of benefit to the others in the future.